

Finansira
Evropska unija

HUMAN RIGHTS DEFENDERS HELPLINE

LINIJA ZA POMOĆ BRANITELJIMA I BRANITELJKAMA LJUDSKIH PRAVA

(Ne) vidljivost i (re)prezentacija ljudskih prava i njihovih branitelja u medijskom i javnom prostoru u Bosni i Hercegovini

Izveštaj sa preporukama

Sarajevo, 2024.

(Ne) vidljivost i (re)prezentacija ljudskih prava i njihovih branitelja u medijskom i javnom prostoru u Bosni i Hercegovini – Izvještaj sa preporukama

Autorica: Prof.dr. Lejla Turčilo

Izdavač: Udruženje BH Novinari, Sarajevo/ Helsinški parlament građana Banja Luka

Način citiranja: Turčilo L. (2024). *(Ne) vidljivost i (re)prezentacija ljudskih prava i njihovih branitelja u medijskom i javnom prostoru u Bosni i Hercegovini – Izvještaj sa preporukama.*
Sarajevo: BH Novinari

Disclaimer: Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja nužno stanovišta Evropske unije.

S a d r Ź a j

Uvodne napomene – o projektu

Sažetak/Executive summary

Desk istraživanje – dosadašnji/raniji istraživački nalazi

Principi, standardi i norme vezani za izvještavanje o ljudskim pravima

- Odredbe Kodeksa za štampane i online medije u BiH
- Pravila Regulatorne agencije za komunikacije

Metodološki okvir istraživanja

Rezultati/nalazi istraživanja:

Monitoring medija

- Izvještavanje o aktivistima i braniteljima ljudskih prava – kvantite sadržaja
- Terminologija vezana za aktiviste i branitelje ljudskih prava u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini
- Izvori i sagovornici o aktivistima i braniteljima ljudskih prava i njihov tretman
- Uokvirivanje i kontekstualiziranje aktivista i branitelja ljudskih prava i slika koja se o njima gradi
- Reakcija javnosti u komentarima na online platformama

Studije slučaja

- Medijsko izvještavanje o napadima na aktiviste i branitelje ljudskih prava
 - o LGBT+: pristup, kvalitet izvještavanja, način uokvirivanja i reakcija online javnosti na kršenja prava i ugrožavanje LGBT+ aktivista
 - o Ekološki aktivisti: pristup, kvalitet izvještavanja, način uokvirivanja i reakcija online javnosti na kršenja prava i ugrožavanje ekoloških aktivista
 - o Zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija u Republici Srpskoj i odnos prema aktivistima i braniteljima ljudskih prava

Neki od istraživačkih zaključaka

Preporuke:

- *Preporuke za unaprjeđenje izvještavanja medija o aktivistima i braniteljima ljudskih prava*
- *Preporuke za aktiviste i branitelje ljudskih prava za bolju saradnju s medijima*

Prilog: Lista medija – uzorak istraživanja

Uvodne napomene: Linija za pomoć braniteljicama/braniteljima ljudskih prava

Linija za pomoć braniteljima/cama ljudskih prava je počela sa radom početkom 2024. uz podršku Evropske unije sa ciljem pružanja besplatne pravne i hitne pomoć braniteljima/cama ljudskih prava u BiH koji trpe nasilje i brojne sigurnosne napade i prijetnje zbog zaštite i javnog zagovaranja ljudskih prava.

Na uspostavljenju Linije za pomoć braniteljima/cama ljudskih prava i njenom jačanju zajedno rade Helsinški parlament građana Banja Luka i Udruženje/udruga BH Novinari.

Braniteljice i branitelji ljudskih prava u BiH, kako žene tako i muškarci, susreću se s različitim izazovima u svom radu posljednjih nekoliko godina - od pokušaja diskreditacije do otvorenih prijetnji i pritisaka koji nerijetko dolaze od strane vladajućih stranaka ili nositelja vlasti u BiH. Upitna je zaštita na koju mogu računati. Istovremeno, sudski postupci često traju predugo te su psihički i finansijski iscrpljujući, a Institucija ombudsmana za ljudska prava ima ograničen mandat i njene preporuke nisu obvezujuće. Također, besplatna pravna pomoć koju pružaju organizacije civilnog društva je ograničena ili je targetirana prema specifičnim ranjivim i marginalizovanim grupama (kao što su, naprimjer, žene žrtve rodno uvjetovanog nasilja) ili je usmjerena ka slučajevima povrede samo određenih prava (npr. radna prava)

U okviru Linije za pomoć braniteljima/cama ljudskih prava djeluje pravni tim obučениh advokata koji pružaju pravnu i stručnu podršku 24/7 aktivistima i aktivistkinjama suočenim s rizicima ili prijetnjama, uključujući i njihovo zastupanje u postupcima koji se vode pred prvaosudnim institucijama. Putem sveobuhvatne obuke, umrežavanja i redovitog praćenja, Linija za pomoć nastoji poboljšati zaštitu i osnažiti branitelje ljudskih prava, osiguravajući nesmetan nastavak njihovog rada.

Jedna od aktivnosti ovog projekta je istraživanje nivoa prisutnosti i načina predstavljanja aktivista i branitelja ljudska prava u medijskom i javnom prostoru u Bosni i Hercegovini. Namjera nam je bila utvrditi agilnosti i posvećenost medija izvještavanju o ljudskim pravima i njihovom javnom

zagovaranju, imajući u vidu činjenicu da se novinari i novinarka pojavljuju u dvostrukoj ulozi: kao izvještači o kršenjima ljudskih prava i kao akteri i nositelji vrijednosti ljudskih prava, odnosno njihovi branitelji, često i sami izloženi prijetnjama, napadima i sigurnosnim rizicima.

Pred vama je studija nastala kao rezultat monitoring 30 bh.medija i njihovih sadržaja koji uključuju teme i aktiviste/branitelje iz oblasti ljudskih prava sa fokusom na objektivnost medijskih sadržaja, diverzitet i kvalitet. Ovi su medijski sadržaji kontekstualizirani u širi komunikacijski okvir u Bosni i Hercegovini, s ciljem da se utvrdi koliko doprinose kvalitetnom informisanju građana, ali i podizanju njihove svijesti o ljudskim pravima u BiH.

BH Novinari/Helsinški parlament građana Banja Luka

Sažetak/Executive summary

This research report presents the results of media monitoring (of 30 media outlets in Bosnia and Herzegovina), in which the main purpose was to observe how human rights defenders and activists are portrayed in media and how visible they are in public in B&H.

The scientific goal of the research was to use quantitative and qualitative methods of content analysis, as well as discursive and contextual analysis, in order to get an objective indicators of the level of quality of media coverage of human rights defenders in Bosnia and Herzegovina, with a special emphasis on cases of threats to activists and human rights defenders.

In wider sense, the goal of the research was, by indicating the degree of respect of professional standards and norms by the media, to create recommendations for the media themselves, but also for civil society and for citizens in B&H related to the ways in which they too can influence the raising of the level of professionalism and media diversity and quality of content related to human rights and their violation in B&H.

The specific goals of the research were:

- To analyze to what extent public interest is reflected in media content in Bosnia and Herzegovina, through topics related to human rights (women's rights, LGBT+, peace activism, environmental protection, whistleblowers and anti-corruption activists);
- To analyze who are the sources and interlocutors on human rights topics in media in Bosnia and Herzegovina and how they are treated (whether some of them are in a privileged position compared to others);
- To analyze are activists and defenders of human rights (women's rights, LGBT+, peace activism, environmental protection, whistleblowers and anti-corruption activists) present in media in Bosnia and Herzegovina and in what context - positively or negatively;
- To analyze what terminology related to human rights activists and defenders is used in media in Bosnia and Herzegovina;
- To analyze how activists and defenders of human rights are framed and contextualized in media content in Bosnia and Herzegovina and what kind of image and perception is created about them;

- To analyze what kind of public reaction is present in comments on online platforms during media reporting on activists and human rights defenders;
- To create recommendations for the media, regulatory and self-regulatory bodies, civil society activists and citizens to improve the diversity and quality of media reporting on issues and defenders of human rights in Bosnia and Herzegovina.

The research results should help media professionals to better understand the context they are building by their media reporting on human rights and to improve such reporting. The Report should also help human rights activists and defenders to better understand the perception that is built about them in B&H media and to develop strategies to improve their visibility and presentation in media.

In general, this Report is aimed at ensuring that standards of the Press Council and the Communication Regulatory Agency in Bosnia and Herzegovina are respected, which should ensure visibility and adequate presentation of topics and activists in the field of human rights.

Desk istraživanje – dosadašnji/raniji istraživački nalazi

Dosadašnja istraživanja uglavnom su bila usmjerena na analizu portretiranja manjinskih i marginalizovanih grupa, čija su ljudska prava ugrožena, te je u tom kontekstu fokus uglavnom bio na akademskim i NVO projektnim istraživačkim naporima da se utvrdi kako mediji u Bosni i Hercegovini predstavljaju ugrožene skupine¹ i kakav se društveni kontekst kreira.

Izveštaji Reportera bez granica² godinama unazad navode kako su novinari i aktivisti koji se bore za jednakopravnost i, posebno, marginalizirane grupe izloženi napadima i pritiscima. Rozi izvještaj Sarajevskog otvorenog centra³ i u 2023. bilježi slučajeve napada na LGBTI aktiviste. Izvještaj State Departmenta za 2022. godinu⁴ navodi tužbe za klevetu, odnosno SLAPP tužbe kao jedan od oblika pritiska na aktiviste ljudskih prava. Human Rights Defenders Report⁵ navodi društvene mreže kao glavnu platformu za napade i diskreditaciju aktivista i boraca za ljudska prava. Ovaj izvještaj također navodi kako su često mete napada i novinari i branitelji ljudskih prava, ali i podsjeća da su mediji koji su pod političkom kontrolom često zloupotrijebljeni za pritiske i diskreditaciju aktivista i branitelja ljudskih prava.

Svi navedeni izvještaji, direktno ili indirektno, ukazuju na fenomen *shrinking space*, odnosno sužavanja javnog prostora za govor i djelovanje, između istalog, i aktivista i branitelja ljudskih prava, koji je u BiH široko prisutan⁶. No, pitanje koliku i kakvu ulogu u tome imaju mediji, odnosno kako oni predstavljaju aktiviste i branitelje ljudskih prava još uvijek je relativno slabo ispitano, zbog čega je i pokrenuto ovo istraživanje.

Kad je riječ o medijskom izvještavanju, nekoliko je ključnih pitanja koja mogu pomoći u razumijevanju načina na koji se kreira javno mnijenje u vezi sa temama i pitanjima iz oblasti

¹ Jedno od takvih akademskih istraživanja radila je još 2021. godine studentica Marija Ćosić na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu: [Ljudska-prava-marginalizovanih-grupa-u-online-medijskim-sadrzajima-Marija-Cosic.pdf \(unsa.ba\)](#)

² [Bosnia-Herzegovina | RSF](#)

³ [Rozi-izvjestaj_za-web.pdf \(soc.ba\)](#)

⁴ [Bosnia and Herzegovina - United States Department of State](#)

⁵ [Human-Rights-Defenders-Report.pdf \(vpi.ba\)](#)

⁶ Vidjeti Turčilo L. Buljubašić B. (2017). *Mediji i shrinking space: utišani alternativni glasovi*. Sarajevo: HBS, dostupno na: [Mediji i shrinking space u BiH: utišani alternativni glasovi | Heinrich Böll Stiftung | Ured u Sarajevo - Bosnia and Herzegovina, \(boell.org\)](#)

ljudskih prava. Ta pitanja u ovom istraživanju postavljamo kao istraživačka pitanja, a ona su sljedeća:

- *U kojoj mjeri se u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini reflektira javni interes, kroz teme vezane za ljudska prava o kojima se izvještava (prava žena, LGBT+, mirovni aktivizam, zaštita okoliša, zviždači i antikorupcijski aktivisti);*
- *Ko su u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini izvori i sagovornici o temama ljudskih prava i kako su tretirani (da li su neki od njih u povlaštenom položaju u odnosu na druge).*

Javni interes u ovom kontekstu definiramo kao zajedničku dobrobit, pa se on odnosi na postojanje sigurnog, zdravog i funkcionalnog društva i demokratskog uređenja. „Milan Koštro i suradnici (2018) u publikaciji „*Novinarstvo u javnom interesu*“ sumiraju kako javni interes uključuje razotkrivanje informacija koje pomažu ljudima da bolje shvate ili da bolje donose odluke o pitanjima od javne važnosti i na taj način sprječava zavaravanje ljudi izjavama ili djelima pojedinaca ili organizacija.”⁷ Sva pitanja od javnog interesa, zapravo su pitanja temeljnih ljudskih prava, a to su: zdravlje, obrazovanje, kultura, životna sredina i sl. Aktivisti i borci za ljudska prava zapravo su borci za javni interes. Tako, recimo, zviždači i antikorupcijski aktivisti imaju veliku ulogu u ostvarenju javnog interesa, jer „izvještavanje u javnom interesu može pomoći u razotkrivanju kriminala, korupcije, nepravde i drugih anti-društvenih ponašanja, nekompetentnosti ili nemara te potaknuti pokretanje istraga, smjene političara i zatvaranje kriminalca i zločinaca.”⁸ Većina medija navodi javni interes kao svoju ključnu vodilju, ali dosadašnja istraživanja pokazuju kako teme iz oblasti ljudskih prava nisu visoko na agendi medija, izuzev u ekstremnim slučajevima njihovog kršenja ili onda kada se izvještava konkretnim povodom (obilježavanje nekog datuma ili događaja), pa u tom kontekstu ovakav medijski odnos prema temama ljudskih prava nazivamo *prigodničarskim*. Ombudsmeni za ljudska prava u svom izvještaju za 2023. godinu⁹ navode teme o kojima su mediji izvještavali, a u kojima su bili prisutni i sami ombudsmeni, pa tako bilježe sljedeće:

⁷ Pregrad J. Štambuk M. *Što je to javni interes i koju ulogu i moć u tome imaju mediji*. Web site Zagrebačkog psihološkog društva, 2022. [ŠTO JE TO JAVNI INTERES I KOJU ULOGU I MOĆ U TOME IMAJU MEDIJI? – Zagrebačko psihološko društvo \(zgpd.hr\)](#)

⁸ Pregrad J. I Štambuk M. *Što je to javni interes i koju ulogu i moć u tome imaju mediji*. Web site Zagrebačkog psihološkog društva, 2022. [ŠTO JE TO JAVNI INTERES I KOJU ULOGU I MOĆ U TOME IMAJU MEDIJI? – Zagrebačko psihološko društvo \(zgpd.hr\)](#)

⁹ [Godišnji izvještaj - Ombudsmen BiH 2023 BS](#)

- Aktivnosti Institucije ombudsmena („pokrivanje“ njihovog rada medijskim vijestima ili izvještajima): 31%
- Diskriminacija: 19%
- Prava djece: 19%
- Građansko-politička prava: 14%
- Prava osoba s invaliditetom: 7%
- Ekonomsko-socijalna prava: 6%
- Prava osoba lišenih slobode: 4%.

Iz ovih procenata je vidljivo da se mediji najviše bave obavještavanjem javnosti o aktivnostima ombudsmena, dakle djeluju reaktivno i pokrivaju aktivnosti, a mnogo manje tematski izvještavaju o ljudskim pravima (u izvještaju se navodi ukupno 139 članaka, 19% njih, odnosno tek 26 članaka bavilo se diskriminacijom u 2023. godini).

Istraživanje lokalnih medija u Bosni i Hercegovini 2020-2021. godine navodi kako:

„Lokalni mediji, nažalost, nisu uspjeli javni interes staviti u prvi plan, jer je u periodu istraživanja čak došlo do smanjenja procenta tema koje su od javnog interesa. Više pažnje nije posvećeno temama obrazovanja, kulture, zdravstva i zaštite životne sredine, ali je veća pažnja posvećena zdravstvenim temama, uglavnom zbog pandemije. No, i ovdje je više riječ o površnom pokrivanju pandemije, nego o suštinski kvalitetnom izvještavanju koje bi zadovoljilo informacijske potrebe građana i pomoglo im da se bolje orijentiraju u društvu u kojem žive. Stoga možemo reći da nije došlo do toga da se kod tretiranja određenih tema rade tematske, istraživačke priče, a ne samo „pokrivaju“ dnevni događaji.”¹⁰

Također, uočljivo je i da prisutnost neke teme iz domena ljudskih prava je direktno proporcionalna stepenu angažiranosti samih aktivista i branitelja ljudskih prava na stavljanju te teme na agendu medija. Drugim riječima, mediji djeluju uglavnom reaktivno kad je riječ o temama iz oblasti ljudskih prava, a mnogo je manje proaktivnih dubljih istraživačkih priča u kojima interes za temu dolazi od samih medija. Tako naprimjer vidimo da je tema zviždača i antikorupcijskih aktivista u

¹⁰ Monitoring sadržaja lokalnih medija u Bosni i Hercegovini, dostupno na: [Finalni-izvjestaj-kvalitet-medijskih-sadrzaja-u-lokalnim-medijima.pdf](https://bhnovinari.ba/finalni-izvjestaj-kvalitet-medijskih-sadrzaja-u-lokalnim-medijima.pdf) (bhnovinari.ba)

medijima prisutna ili u vrijeme kada se dešava neka izmjena zakona u ovoj oblasti (tako je, recimo, bilo u junu 2022. godine) ili kada organizacije poput Transparency International organizuju neku aktivost, press konferenciju i slično.

Nadalje, medijsko izvještavanje o temama iz oblasti ljudskih prava ukazuje na ozbiljnu medijsku polarizaciju u dva entiteta, odnosno potpuno različit odnos prema određenim temama u medijima u Federaciji BiH i medijima u Republici Srpskoj. Vidljivo je to, recimo, u izvještavanju o Povorci ponosa i LGBTI pravima.

„Mediji su izvještavajući o događajima uoči četvrte Bh. povorke ponosa i tokom samog događaja pokazali da raste svijest urednika i novinara o problemima LGBTIQ osoba, pokazali su više senzibiliteta i da su mediji dobrim dijelom shvatili svoju ulogu u demokratizaciji društva. Najveći dio posla u pravilnom, istinitom i objektivnom informisanju javnosti uradili su komercijalni mediji, dok generalno posmatrajući tri javna emitera, u ovom slučaju, nisu opravdali svoju ulogu. Mainstream mediji u Republici Srpskoj (RS) su skoro u potpunosti ignorisali Povorku kao da se ona ne dešava u glavnom gradu Bosne i Hercegovine (BiH), i kao da na povorku nisu stigli i brojni učesnici iz RS.“¹¹

Jedan od pozitivnih primjera kontinuiranog, proaktivnog i angažiranog novinarstva i medijskog izvještavanja je izvještavanje o ekološkim temama, posebno o borbi žena Kruščice za zabranu izgradnje hidrocentrale na rijeci. Mediji su o ovom slučaju izvještavali od 2017. godine, kontinuirano i proaktivno, detaljno i iscrpno¹², sagovornice su uglavnom bile upravo aktivistkinje iz Kruščice, kao i drugi eko aktivisti.

Kad je riječ o izvorima i sagovornicima u pričama vezanim za teme iz oblasti ljudskih prava, njihov izbor direktna je posljedica prigodničarskog i reaktivnog odnosa prema ovim temama. Tako se u pričama najčešće nalazi manji broj sagovornika (do pet maksimalno), uglavnom onih koji su, na izvjestan način, postali „zaštitna lica“ neke teme ili prominentni aktivisti u nekoj oblasti, koji za relativno kratko vrijeme postaju sveprisutni u medijima, jer nakon što se pojave u nekom

¹¹ Slađan Tomić „Mediji o bh Povorci ponosa izvještavaju odgovornije i profesionalnije“, dostupno na: [Mediji o Bh. povorci ponosa izvještavaju odgovornije i profesionalnije | MC ONLINE \(media.ba\)](https://www.mc-online.ba/mediji-o-bh-povorci-ponosa-izvjestavaju-odgovornije-i-profesionalnije/)

¹² Neki od primjera: [DOSSIER: Hrabre žene Kruščice i njihova borba – Analiziraj.ba](https://www.dossier.ba/hrabre-zena-kruscice-i-njihova-borba/), [Priča hrabrih žena koje se godinama bore za spas svoje rijeke Kruščice \(klix.ba\)](https://www.klix.ba/hrabre-zena-koje-se-godinama-bore-za-spas-svoje-rijeke-kruscice/), [Hrabre žene Kruščice \(slobodnaevropa.org\)](https://www.slobodnaevropa.org/hrabre-zena-kruscice/)

određenom mediju ostali ih gotovo po inerciji pozivaju, vezujući ih za određenu temu. Ovdje, zapravo, nije riječ o nekom povlaštenom položaju, nego više o tome da mediji više „pokrivaju“ događaje koji se organizuju vezano za ljudska prava, pa su u tom kontekstu sagovornici uglavnom organizatori tih događaja, njihovi akteri i slično.

Ombudsmeni za ljudska prava tek su djelimično jedan od važnih izvora odnosno sagovornika. U svom izvještaju za 2023. godinu ombudsmeni navode da su te godine zabilježili 139 nastupa u medijima.

„O aktivnostima ombudsmena izvještavali su i pisali štampani i elektronski mediji. Načešće korištena forma u izvještavanju bile su vijesti, izvještaji i intervjui.“¹³

I iz ovog izvještaja vidljivo je da se mediji uglavnom bave pokrivanjem događaja i aktivnosti ombudsmena (u formi vijesti i izvještaja). Ombudsmeni u svom izvještaju ne navode koliko su puta kontaktirani da komentarišu ili pojašne nešto iz domena ljudskih prava ili da pomognu u kreiranju tematskih priča.

Stalna prisutnost određenih aktivista i boraca za ljudska prava, kao i specifičnih NVO, u medijima nerijetko ih stavlja i na metu kritika na društvenim mrežama.

„Iz većine komentara je evidentno da je kritika upućena onim organizacijama koje su najčešće zastupljene u medijima, odnosno onim organizacijama koje su najvidljivije javnosti. Rijede se spominju manje nevladine organizacije (različita manja interesna udruženja i fondacije) vjerovatno zbog toga što ih dio javnosti uopće ne percipira kao nevladine organizacije, jednostavno ne zna za njih ili smatra manje bitnim akterima u društvu.“¹⁴

Općenito, možemo zaključiti kako prethodna istraživanja pokazuju da postoji interes medija za teme iz oblasti ljudskih prava, ali on ovisi o proaktivnosti NVO sektora, aktivista i branitelja ljudskih prava. Pojednostavljeno kazano, mediji će rijetko odbiti da izvještavaju o ovim temama, ali će se rijetko samoinicijativno i bez „poticaja“ aktivista i branitelja ljudskih prava ili međunarodnih donatora, koji sponzoriraju određene sadržaje, odlučiti da se njima bave. Još jedan

¹³ Godišnji izvještaj o radu Ombudsmena za ljudska prava u BiH za 2023. godinu, dostupno na: [Godišnji izvještaj - Ombudsmen BiH 2023 BS](#)

¹⁴ Buljubašić B. „Animizitet prema NVO „lezihljebovićima““ u Turčilo L. Buljubašić B. (2020). *Medijska stvarnost: eseji o savremenom korištenju medija u BiH*. Sarajevo: FPN. dostupno na: [MEDIJSKA-STVARNOST-Eseji-o-korištenju-medija-u-BiH_WEB-1.pdf \(unsa.ba\)](#)

bitan zaključak odnosi se na činjenicu da o nekim temama postoji polarizacija medija po entiteskim linijama, pa primjećujemo da su neke teme (poput LGBTI prava) prisutnije u Federaciji BiH, nego u RS, kao i da postoji određeni broj *niche* medija koji su uglavnom vezani za određene NVO i koji se onda, posljedično, i bave temama iz domena ljudskih prava¹⁵. Ovakvi mediji su veoma važni za stavljanje na agendu određenih tema i pitanja, ali treba imati na umu njihove limitirane dosege, odnosno činjenicu da ih prati relativno uski krug publike koja je već zainteresirana za određene teme, dok im je prisutnost i čitanost/slušnost/gledanost u općoj populaciji relativno niska. Također, postoji i određeni broj medijskih sadržaja koji su rezultat različitih projekata (medijskih i NVO) usmjerenih na promociju određenih tema, pitanja i aktivnosti iz oblasti ljudskih prava, osvještavanje, senzibiliziranje i podizane nivoa razumijevanja određenih pojava, fenomena i procesa u društvu, a koji su podržani/sponzorirani od strane međunarodnih organizacija bilo kroz aktivnosti određenih NVO ili direktno kroz podršku medijima za kreiranje ovakvih sadržaja. Postojanje ovakvih medijskih sadržaja (*niche* i sponzorisanih) može, zapravo, dati lažnu sliku o velikom interesu medija za određene teme (ako bi se samo pratio kvantitet medijskih sadržaja o određenom pitanju, temi ili fenomenu iz oblasti ljudskih prava), što ne mora nužno i biti tako. Upravo je iz tog razloga, uz kvantitativnu, bitna i kvalitativna analiza medijskih sadržaja iz oblasti ljudskih prava, što je pristup primijenjen i u ovom našem istraživanju.

¹⁵ Npr. [Diskriminacija.ba](http://www.diskriminacija.ba), <http://www.mreza-mira.net>, <http://www.portal-udar.net> i sl.

Principi, standardi i norme vezani za izvještavanje o ljudskim pravima

- Odredbe Kodeksa za štampane i online medije u BiH

Kodeks za štampane i online medije u BiH¹⁶ sadrži jednu veoma važnu odredbu koja se odnosi na urednike i izdavače web portala, a koja ih obavezuje da post-moderiraju komentare ispod medijskih sadržaja, kako bi uklonili one koji sadrže govor mržnje i druge oblike neprimjerenog govora. Ovo je jedan od razloga zašto i ovom izvještaju analiziramo i komentare ispod sadržaja o aktivistima i braniteljima ljudskih prava, nastojeći ne samo da ukažemo na nivo kulture dijaloga u online prostoru, nego i da procijenimo spremnost portala da komentare moderiraju kako bi se izbjegao neprikladan govor o aktivistima i braniteljima ljudskih prava.

Član 2. Kodeksa, dakle, navodi:

Urednik i izdavač odgovorni su za ukupan sadržaj štampanog ili online medija, a time i za publiciranje korisničkih komentara u online komunikacijskom prostoru. Urednik u online mediju dužan je da uklanja korisničke komentare koji predstavljaju govor mržnje, poticanje na nasilje, huškanje, netrpeljivost, vrijeđanje, prijetnje i svaki drugi oblik neprimjerene i društveno neprihvatljive komunikacije.

Kodeks spominje ljudska prava u svom uvodnom dijelu, navodeći sljedeće:

Novinari, urednici i izdavači pridržavat će se standarda ljudskih prava definiranih u međunarodnim i bosanskohercegovačkim aktima o ljudskim pravima

U samom Kodeksu ne navode se posebne odredbe vezane za odnos prema temama ili akterima iz oblasti ljudskih prava, ali sve odredbe koje se odnose na opće standarde profesionalizma i etičnosti, naravno, vrijede i u slučaju izvještavanja u oblasti ljudskih prava. Te odredbe uključuju:

- Rad u interesu javnosti (član 1) – teme iz oblasti ljudskih prava *jesu* teme u intesu javnosti;
- Govor mržnje i huškanje (član 4) – aktivisti i branitelji ljudskih prava nerijetko su izloženi govoru mržnje, pa je u tom kontekstu važna primjena ovog člana Kodeksa;
- Tačnost, fer izvještavanje i pravo na odgovor (član 7);

¹⁶ [Kodeks za štampane i online medije BiH – Vijeće za štampu \(vzs.ba\)](http://vzs.ba)

- Dezinformacije (član 8) – vrlo su česte dezinformacije o akterima i braniteljima ljudskih prava, te je u tom kontekstu ovaj član Kodeksa vrlo važan;
- Razdvajanje komentara i činjenica (član 9);
- Objava demantija (član 10) – nerijetko aktivisti i branitelji ljudskih prava kao jedini mehanizam odgovora na neke medijske sadržaje imaju demanti, pa je korištenje ovog člana Kodeksa za njih veoma bitno.
- Žalbe (član 23) – baš kao i u slučaju demantija, ovaj član Kodeksa može da posluži aktivistima i braniteljima ljudskih prava kao korektiv nekih štetnih objavljenih sadržaja u štampi i na online portalima.

Iako nema posebne članove koji se odnose na ljudska prava, aktiviste i branitelje ljudskih prava, Kodeks za štampane i online medije nudi dovoljno mehanizama za reakciju i djelovanje prema onim štampanim i online medijima koji na neodgovarajući način izvještavaju o akterima i braniteljima ljudskih prava, kao i za uklanjanje komentara koji sadrže govor mržnje i druge oblike neprikladnog govora upućene aktivistima i braniteljima ljudskih prava.

- [Pravila Regulatorne agencije za komunikacije](#)

Ključni zakon na koji se referira Regulatorna agencija za komunikacije je Zakon o komunikacijama BiH¹⁷, u kojem nema direktnog referiranja na izvještavanje o ljudskim pravima. Kodeksom o audiovizualnim medijskim uslugama i uslugama radija¹⁸ detaljnije su propisani principi etičnog medijskog izvještavanja o svim temama od javnog interesa (pa tako i o temama iz oblasti ljudskih prava), a kršenje Kodeksa građani mogu prijaviti¹⁹, uz mogućnost Agencije da izrekne smene ili pisane mjere upozorenja (ako je riječ o lakšim povredama Kodeksa), da novčano kazni stanicu (za teže povrede Kodeksa), te da oduzme dozvolu za emitovanje (u slučaju najtežih povreda Kodeksa).

¹⁷ [\(Microsoft Word - PARLAMENTARNA SKUP\212TINA - Zakon o komunikacijama bos.doc\) \(rak.ba\)](#)

¹⁸ [media.ba/sites/default/files/kodeks_o_audiovizuelnim_medijskim_uslugama_i_medijskim_uslugama_radija_rakbih.pdf](#)

¹⁹ [Regulatorna agencija za komunikacije BiH \(rak.ba\)](#)

Metodološki okvir istraživanja

Problem istraživanja

Problem istraživanja je *otvorenost medijskog prostora za aktiviste i branitelje ljudskih prava*. U najširem smislu, problem istraživanja odnosi se na pitanje sinergije i saradnje medija i boraca za ljudska prava u ukazivanju na kršenja ljudskih prava u BiH, u podizanju nivoa svijesti građana o važnosti borbe za ljudska prava, te u senzibiliziranju javnosti za vlastitu reakciju i javni pritisak za reakciju nadležnih u slučajevima ugrožavanja branitelja ljudskih prava i novinara koji se bave temama vezanim za ljudska prava.

Predmet istraživanja

Predmet istraživanja u širem smislu je *nivo prisutnosti i način predstavljanja aktivista i branitelja ljudska prava u medijskom i javnom prostoru u Bosni i Hercegovini*. U užem smislu, predmet istraživanja su medijski sadržaji koji uključuju teme i aktiviste/branitelje iz oblasti ljudskih prava, njihova objektivnost, diverzitet i kvalitet. Ovi su medijski sadržaji kontekstualizirani u širi komunikacijski okvir u Bosni i Hercegovini, s ciljem da se utvrdi koliko doprinose kvalitetnom informisanju građana, ali i podizanju njihove svijesti o ljudskim pravima u BiH.

Istraživačka pitanja

Umjesto postavljanja klasične generalne i razrađujućih hipoteza u ovom istraživanju opredijelili smo se za postavljanje širokih i načelnih istraživačkih pitanja, koja služe kao okvir za usmjeravanje kvantitativne i kvalitativne analize medijskih sadržaja. Ta istraživačka pitanja odnose se na:

- Kvantitet izvještavanja, odnosno prisutnost aktivista i branitelja ljudskih prava u medijima u BiH: da li su u medijima oni uopće vidljivi, odnosno ima li dovoljno sadržaja ove vrste;
- Nivo kvaliteta izvještavanja o temama i aktivistima/braniteljima vezanim za ljudska prava: dubina i temeljito istraživanje teme VS dnevno pokrivanje, izvori koji se koriste, izbor i tretman sagovornika, vrijeme plasiranja sadržaja (u povodu nekih događaja, datuma ili kontinuirano), poznavanje i korištenje adekvatne terminologije;
- Način uokvirivanja (*framing*) aktivista i branitelja ljudskih prava i agende koje se slijede u medijskom izvještavanju;

- Reakciju online javnosti na teme i aktiviste/branitelje iz oblasti ljudskih prava: komentari na društvenim mrežama i web portalima medija.

Poseban akcenat u istraživanju je na situacijama u kojima se dešava *ugrožavanje sigurnosti branitelja ljudskih prava* ili druge vrste negativnog odnosa prema njima i način na koji se takve situacije stavljaju u fokus medija. U tom kontekstu izabrane su tri slučaja preko kojih je odgovoreno na dodatno istraživačko pitanje:

- Kvalitet izvještavanja, način uokvirivanja i reakcija online javnosti na kršenja prava i ugrožavanje branitelja ljudskih prava.

Naučni i društveni ciljevi istraživanja

Generalni cilj istraživanja je osigurati implementiranje standarda Vijeća za štampu i Regulatorne agencije za komunikacije u medijima u Bosni i Hercegovini, koji treba da osiguraju vidljivost i adekvatnu prezentaciju tema i aktivista iz oblasti ljudskih prava.

Naučni cilj istraživanja je kvantitativnom i kvalitativnom metodom analize sadržaja, te diskurzivnom i kontekstualnom analizom doći do objektivnih pokazatelja o nivou kvaliteta medijskog izvještavanja o braniteljima ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, s posebnim akcentom na slučajeve ugrožavanja aktivista i branitelja ljudskih prava.

Društveni cilj istraživanja je, ukazujući na stepen poštovanja profesionalnih standarda i normi od strane medija, kreirati preporuke za same medije, ali i civilno društvo u BiH vezane za načine na koje i oni mogu utjecati na podizanje nivoa profesionalizma i medijski diverzitet i kvalitet sadržaja vezani za ljudska prava i njihovo kršenje u BiH.

Specifični ciljevi istraživanja su:

- Analizirati u kojoj mjeri se u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini reflektira javni interes, kroz teme vezane za ljudska prava o kojima se izvještava (prava žena, LGBT+, mirovni aktivizam, zaštita okoliša, zviždači i antikorupcijski aktivisti);

- Analizirati ko su u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini izvori i sagovornici o temama ljudskih prava i kako su tretirani (da li su neki od njih u povlaštenom položaju u odnosu na druge);
- Analizirati u kojoj mjeri se u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini izvještava o samim aktivistima i braniteljima ljudskih prava (prava žena, LGBT+, mirovni aktivizam, zaštita okoliša, zviždači i antikorupcijski aktivisti) i na koji način – pozitivno ili negativno;
- Analizirati kakva se terminologija vezana za aktiviste i branitelje ljudskih prava koristi u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini;
- Analizirati na koji se način u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini uokviruju, odnosno kontekstualiziraju aktivisti i branitelji ljudskih prava i kakva se slika o njima gradi;
- Analizirati kakva se reakcija javnosti izaziva u komentarima na online platformama prilikom medijskog izvještavanja o aktivistima i braniteljima ljudskih prava;
- Izraditi preporuke za medije, regulatorna i samoregulatorna tijela, aktiviste civilnog društva i građane za unaprjeđenje raznorodnosti i kvaliteta medijskog izvještavanja o temama i braniteljima ljudskih prava u Bosni i Hercegovini.

Metode istraživanja

Istraživanje je, na izvjestan način, *longitudinalno*, budući da će u dva turnusa, s razmakom od deset mjeseci, biti izvršena dva monitoringa medijskih sadržaja (prvi je predmetom ovog izvještaja, a drugi će biti kreiran uporedni izvještaj).

Desk istraživanje i sumiranje ranijih istraživačkih nalaza urađeno je kako bi se dijelom dali odgovori na prva dva istraživačka pitanja:

- U kojoj mjeri se u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini reflektira javni interes, kroz teme vezane za ljudska prava o kojima se izvještava (prava žena, LGBT+, mirovni aktivizam, zaštita okoliša, zviždači i antikorupcijski aktivisti);
- Ko su u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini izvori i sagovornici o temama ljudskih prava i kako su tretirani (da li su neki od njih u povlaštenom položaju u odnosu na druge).

Kvantitativna i kvalitativna analiza sadržaja korištene su u svrhu prikupljanja pokazatelja vezanih za pet istraživačkih pitanja:

- U kojoj mjeri se u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini izvještava o samim aktivistima i braniteljima ljudskih prava (prava žena, LGBT+, mirovni aktivizam, zaštita okoliša, zviždači i antikorupcijski aktivisti) i na koji način – pozitivno ili negativno;
- Kakva se terminologija vezana za aktiviste i branitelje ljudskih prava koristi u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini;
- Na koji se način u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini uokviruju, odnosno kontekstualiziraju aktivisti i branitelji ljudskih prava i kakva se slika o njima gradi;
- Ko su u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini izvori i sagovornici o aktivistima i braniteljima ljudskih prava i kako su tretirani (da li su neki od njih u povlaštenom položaju u odnosu na druge).
- Kakva se reakcija javnosti izaziva u komentarima na online platformama prilikom medijskog izvještavanja o aktivistima i braniteljima ljudskih prava.

Metoda studije slučaja analiziraju medijsko izvještavanje o konkretnim napadima na aktiviste i branitelje ljudskih prava (LGBT+, ekološki aktivisti), s ciljem da se prikupe pokazatelji vezani za dodatno istraživačko pitanje:

- Kakav je pristup, kvalitet izvještavanja, način uokvirivanja i reakcija online javnosti na kršenja prava i ugrožavanje branitelja ljudskih prava u konkretnim slučajevima njihovog ugrožavanja.

Induktivna metoda korištena je za izvođenje općih zaključaka o trendovima u medijskom izvještavanju u Bosni i Hercegovini o aktivistima i braniteljima ljudskih prava i izradu preporuka za medije, aktiviste civilnog društva i građane.

Tehnika prikupljanja podataka je monitoring medija po ključnim riječima.

Pristup i varijable

Pristup istraživanju je mnogo više kvalitativni, nego kvantitativni, s obzirom na činjenicu da procentualno prikazivanje udjela određenih sadržaja vezanih za problem i predmet istraživanja ne može dati adekvatne odgovore na istraživačka pitanja. Dubinska analiza, a posebno analiza konteksta je, stoga, osnova pristupa istraživanju.

U ovom kontekstu, *varijable* koje su korištene također su više kvalitativne, nego kvantitativne naravi, a odnose se na:

- Ton izvještavanja o aktivistima i braniteljima ljudskih prava: pozitivan ili negativan;
- Terminologiju koja se koristi u izvještavanju o aktivistima i braniteljima ljudskih prava: kako ih se naziva, koji im se atributi pripisuju, koja vrsta glagola se koristi u opisu njihovih aktivnosti;
- Terminologiju koja se koristi u uokvirivanju i kontekstualiziranju priče o aktivistima i braniteljima ljudskih prava, a koja determinira narativ koji se kreira;
- Ton u komentarima o aktivistima i braniteljima ljudskih prava: pozitivan ili negativan;
- Terminologiju koja se koristi u korisničkim komentarima o aktivistima i braniteljima ljudskih prava: kako ih se naziva, koji im se atributi pripisuju, koja vrsta glagola se koristi u opisu njihovih aktivnosti.

Uzorak/korpus

Uzorak monitoringa uključuje 30 bosanskohercegovačkih medija (štampanih, elektronskih i online) koji su i u javnom i u privatnom vlasništvu (tabela s listom medija u prilogu).

Struktura uzorka:

- 6 novina (sve u privatnom vlasništvu)
- 2 štampana magazina (svi u privatnom vlasništvu)
- 10 TV stanica (3 koje su dio sistema javnog emitovanja BiH, 1 javna lokalna TV stanica i 6 privatnih TV stanica)
- 12 web portala (svi u privatnom vlasništvu)

U ***korpus istraživanja*** ulšli su članci i prilozi/priče objavljene u dane kada se vršio monitoring, a koje sadrže sljedeće ključne riječi i njihove gramatičke i leksičke varijacije:

- Ljudska prava
- Aktivisti
- Branitelji ljudskih prava
- Civilno društvo
- Nevladine organizacije/nevladin sektor
- Antikorupcija
- Ekologija/ Okoliš
- Zviždači
- LGBT
- Mirovni aktivizam

Monitorisano je ukupno 2745 sadržaja.

U ***korpus vezan za studije slučaja*** ulaze svi članci i prilozi/priče objavljeni u periodu od sedam dana od dana dešavanja incidenta koji je predmet studije slučaja.

U ***korpus vezan za komentare korisnika*** ulazi po deset komentara vezanih za svaki članak koji je u korpusu istraživanja.

Vrijeme i mjesto istraživanja

Istraživanje se provodi u medijima koji djeluju na prostoru cijele Bosne i Hercegovine (Federacija BiH i Republika Srpska, te Distrikt Brčko).

Period istraživanja je juli – septembar 2024. godine, ukupno sedam sedmica (29.07. do 15.9), po principu stratifikacije po danima (u svako sedmici praćen je po jedan dan: 29.7. ponedjeljak, 6.8. utorak, 14.8. srijeda, 22.8. četvrtak, 30.8. petak, 7.9. subota i 15.9. nedjelja).

Drugi period istraživanja bit će nakon 10 mjeseci od završetka prvog istraživanja, s početkom u julu 2025. godine, sa istim vremenskim okvirom i procesom.

Rezultati/nalazi istraživanja:

Monitoring medija

Kako je već navedeno u metodološkom okviru istraživanja, monitoring medija usmjeren je na istraživanje načina na koje mediji izvještavaju o aktivistima i braniteljima ljudskih prava, s ciljem da se prikupe pokazatelji vezani za istraživačka pitanja:

- *U kojoj mjeri se u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini izvještava o samim aktivistima i braniteljima ljudskih prava (prava žena, LGBT+, mirovni aktivizam, zaštita okoliša, zviždači i antikorupcijski aktivisti) i na koji način – pozitivno ili negativno;*
- *Kakva se terminologija vezana za aktiviste i branitelje ljudskih prava koristi u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini;*
- *Na koji se način u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini uokviruju, odnosno kontekstualiziraju aktivisti i branitelji ljudskih prava i kakva se slika o njima gradi;*
- *Ko su u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini izvori i sagovornici o aktivistima i braniteljima ljudskih prava i kako su tretirani (da li su neki od njih u povlaštenom položaju u odnosu na druge).*
- *Kakva se reakcija javnosti izaziva u komentarima na online platformama prilikom medijskog izvještavanja o aktivistima i braniteljima ljudskih prava.*

U ovom kontekstu, varijable koje su korištene također su više kvalitativne, nego kvantitativne naravi, a odnose se na:

- *Ton izvještavanja o aktivistima i braniteljima ljudskih prava: pozitivan ili negativan;*
- *Terminologiju koja se koristi u izvještavanju o aktivistima i braniteljima ljudskih prava: kako ih se naziva, koji im se atributi pripisuju, koja vrsta glagola se koristi u opisu njihovih aktivnosti;*
- *Terminologiju koja se koristi u uokvirivanju i kontekstualiziranju priče o aktivistima i braniteljima ljudskih prava, a koja determinira narativ koji se kreira;*
- *Ton u komentarima o aktivistima i braniteljima ljudskih prava: pozitivan ili negativan;*

- Terminologiju koja se koristi u korisničkim komentarima o aktivistima i braniteljima ljudskih prava: kako ih se naziva, koji im se atributi pripisuju, koja vrsta glagola se koristi u opisu njihovih aktivnosti.

Monitoring medija nije klasično kvantitativni, budući da se kvantitativnim metodama ne može doći do odgovarajućih i potrebnih zaključaka (izuzev o tome koliko su ove teme uopće prisutne u medijima), pa je stoga bilo potrebno više pažnje obratiti na kvalitativnu analizu pronađenih sadržaja.

Izveštavanje o aktivistima i braniteljima ljudskih prava – kvantitet sadržaja

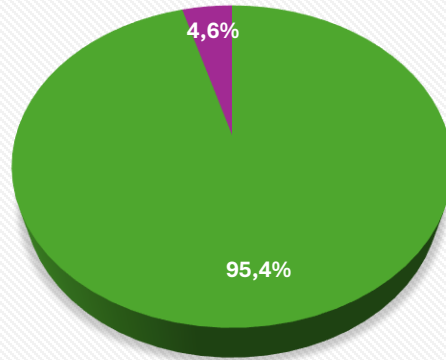
U periodu kada je izvršena prva faza monitoringa, sadržaji vezani za ljudska prava općenito nisu bili u značajnijoj mjeri prisutni u analiziranim medijima, a aktivisti i branitelji ljudskih prava još manje. U 30 monitorisanih medija, u sedam dana monitoringa tokom mjesec i po dana²⁰, pregledano je ukupno 2745 sadržaja među kojima su traženi sadržaji vezani za ljudska prava, aktiviste i borce za ljudska prava po ključnim riječima:

- Ljudska prava
- Aktivisti
- Branitelji ljudskih prava
- Civilno društvo
- Nevladine organizacije/nevladin sektor
- Antikorupcija
- Ekologija/ Okoliš
- Zviždači
- LGBT
- Mirovni aktivizam

Ukupno je pronađeno 127 sadržaja sa ovim ključnim riječima, što čini 4,6% ukupnog sadržaja monitorisani medija za navedeni period.

²⁰ Vidjeti vremenski okvir istraživanja u metodološkom okviru

Udio sadržaja o ljudskim pravima u ukupnom sadržaju

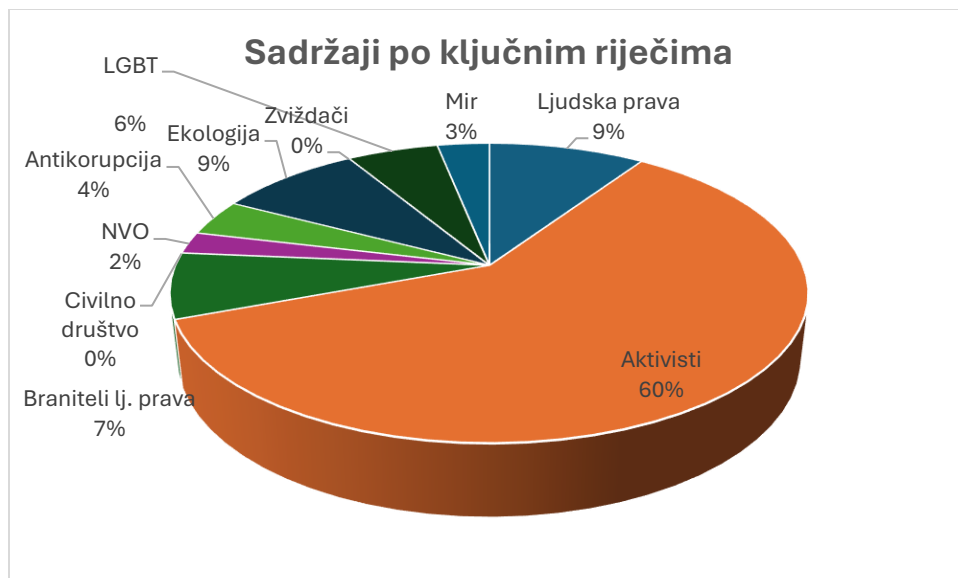

Grafikon 1: Udio sadržaja o ljudskim pravima u ukupnom sadržaju monitorisanih medija za navedeni period

Ovdje je važno naglasiti da je u ovom, ionako malom, procentu sadržaja vezanih za ljudska prava i s njima povezane teme/ključne riječi najveći broj sadržaja bio vezan za pojam i temu aktivizma, pri čemu se ta tema odnosila na aktivizam i aktiviste ne samo iz Bosne i Hercegovine, nego i regionalno (u navedenom periodu dešavali su se protesti protiv iskopavanja litijuma u Srbiji i protesti za zaštitu Une u Hrvatskoj) i globalno (najčešće za aktivističke napore vezane za Gazu i Palestinu). Teme vezane za zviždače i teme vezane za civilno društvo nisu opće pominjanje u monitorisanim medijima u navedenom periodu.²¹

Mali broj sadržaja vezanih za teme ljudskih prava i aktiviste i borbe za ljudska prava čini se još manjim kada imamo na umu da je monitorisano 30 medija, što je veliki uzorak i uzeto u obzir sedam dana objavljivanja sadržaja. Kada se pogleda omjer sadržaja i monitorisanih medija, možemo reći da prosječan čitalac/slušalac/gledalac ovih medija može naići na prosječno jednu priču dnevno o svim temama i oblastima ljudskih prava u medijima.

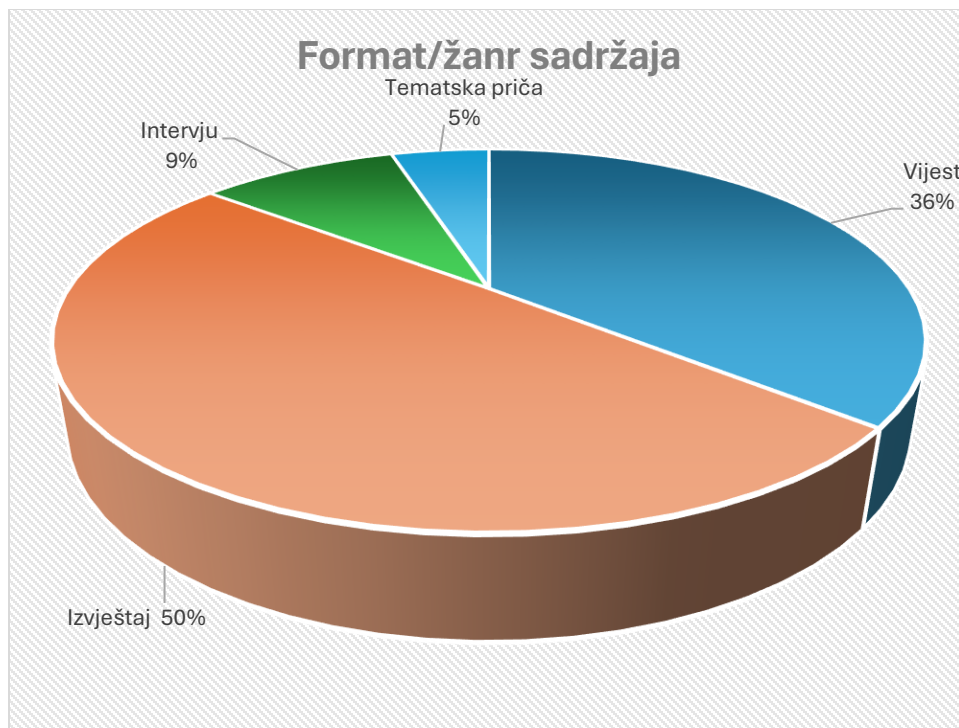
²¹ Iako treba naglasiti da su postojali medijski sadržaji koji su se odnosili na temu nevladinog sektora, koji se u našim medijima nerijetko smatra sinonimom za civilno društvo, kao i da je nakon provedenog monitoringa a u povodu donošenja zakona o zviždačima portal Faktor objavio jedan članak: [Kada će prijavljivači korupcije dobiti sudsku zaštitu: Šta o predloženom zakonu kažu iz Federalnog ministarstva pravde? \(faktor.ba\)](#)

Grafikon 2: Sadržaji po ključnim riječima

Kad je riječ o formatima, odnos žanrovima koji su prisutni u medijima, u najvećoj mjeri (50%) je to izvještaj, potom vijest, a onda, u znatno manjoj mjeri, intervjui s aktivistima i tematske priče. Ovdje je ponovno potrebno naglasiti da u vijesti i izvještaje ulaze i vijesti i izvještaji o aktivizmu iz regiona i globalno, kao i da mali broj intervjua sa aktivistima i tematskih priča i ovdje pokazuje da je uglavnom riječ o „pokrivanju“ određenih događaja i tema, onda kada ih pokrenu drugi akteri, ne o proaktivnom bavljenju temom ljudskih prava i aktivizma od strane medija.

Također, važno je naglasiti da mediji nerijetko ove vijesti i izvještaje preuzimaju jedni od drugih (ili od news agencija), tako da se isti sadržaj (često čak i sa istim naslovom i opremom – fotografije, video i sl.) nalazi u različitim medijima. Ovo je važno napomenuti jer to multipliciranje istog sadržaja u različitim medijima daje tek privid pluralizma sadržaja na ove teme, odnosno kvantitativno se čini kao da ima određeni broj sadržaja o ljudskim pravima i aktivistima i braniteljima ljudskih prava, ali kvalitativno ti sadržaji ne doprinose boljem informisanju građana.

Grafikon 3: Format/žanr sadržaja o ljudskim pravima, aktivistima i braniteljima ljudskih prava

Općenito, možemo reći da je u monitorisanom periodu bilo veoma malo sadržaja vezanih za ljudska prava i ljudskopravaški aktivizam i aktiviste, te da mediji nisu iskoristili ljetni period (u kojem inače ima manje političkih događaja i tema, a koje su uglavnom u fokusu medija) da više, sveobuhvatnije i detaljnije izvještavaju o aktivistima ljudskih prava i onome što oni rade, a posebno o teškoćama sa kojima se suočavaju.²²

²² Kao jedan pozitivan primjer možemo izdvojiti Dnevni avaz koji je prenio sadržaj sa svoje „sestrinske“ TV Alfa, a koji tematizira mlade i politički aktivizam: Naše priče: Mateo Pejčinović, omladinski politički aktivista o mladima i političkom aktivizmu (avaz.ba). Također, magazin Gracija u različitim formatima (podcast, pisani tekst) i žanrovima (intervju, priča, izvještaj) tretira teme ljudskih prava i, koliko se može primijetiti, ima najveći broj aktivista i boraca za ljudska prava kao sagovornike, sa kojima novinarke Mersiha Drinjaković i Kristina Ljevak Bajramović otvaraju različite teme vezane za ljudska prava i aktivizam. Al Jazeera Balkans, sa druge strane, se najviše i najdetaljnije bavila protestima protiv iskopavanja litijuma u Srbiji, kao i eko aktivizmom vezanim za rijeku Unu, što je i razumljivo s obzirom na regionalni karakter ove TV stanice i portala.

Terminologija vezana za aktiviste i branitelje ljudskih prava u medijskim sadržajima u Bosni i Hercegovini

Kad je riječ o terminologiji koja se koristi, ona je direktno vezana sa uokvirivanjem i kontekstualizacijom aktivista i branitelja ljudskih prava, s obzirom na to da o terminologiji i tonu koji se uspostavlja ovisi i kontekst koji se gradi oko aktivista i branitelja ljudskih prava i onoga što oni rade.

U monitorisanim sadržajima je vidljivo da terminologija koja se koristi ovisi o nekoliko faktora:

- Temi koja dominira u sadržaju (ukoliko je tema poznatija i bliska samom novinaru, odnosno publici, uglavnom se koriste općepoznati termini vezani za temu, bez previše zbunjujućih i krivonavodećih pojmova);
- Formi, odnosno žanru samog sadržaja (u vijestima i izvještajima ton je većinski neutralan prema aktivistima, terminologija je jasna i uglavnom nedvosmislena, a u intervjuima i tematskim pričama uglavnom je ton pozitivan prema aktivistima i braniteljima ljudskih prava, jer se radi o pričama koje novinari prave da bi približili temu publici ili predstavili aktivistu²³; budući da nije bilo ekscenčnih niti konfliktnih situacija u navedenom periodu onda ni ton medija nije bio negativan prema aktivistima iz prostog razloga što oni mediji koji su izvještavali o njima su već selekcijom takve teme i pristupa, kao i proaktivnošću da temu uopće stave na svoju medijsku agendu, su se opredijelili za pozitivan ton, dok oni mediji koji nemaju pozitivan uklon prema aktivistima i braniteljima ljudskih prava o njima naprosto ni nisu pravili priče).
- Sagovornicima (onda kada sagovornici koriste visoko sofisticiranu i odveć stručnu terminologiju, mediji se tek djelimično trude pojasniti je i približiti široj publici; primjeri iz ovog monitoringa ne daju dovoljno materijala za zaključivanje o tome da li novinari propuštaju priliku da neke termine iz oblasti ljudskih prava detaljnije objasne, osvijetle i „prevedu“ publici uslijed vlastitog nepoznavanja, poovršnosti u kreiranju priča ili zbog činjenice da uglavnom „šablonski“ pokrivaju ove teme i ne razmišljajući koliko će biti jasne publici; međutim, ovo je važno napomenuti posebno aktivistima i braniteljima

²³ Što je, recimo, slučaj sa već pomenutim intervjuom u Dnevnom azu

ljudskih prava kako bi imali na umu da i sami u obraćanju širokoj publici i općoj javnosti prilagode terminologiju koju koriste);

- Nivou (pred)znanja novinara o temi i sagovorniku, kao i terminologiji koja se o navedenoj temi uobičajeno koristi – najčešći propust u ovom kontekstu je nazivanje demonstranata „protestantima“ (jer su izašli na proteste).

Najčešće korišteni pojmovi kod izvještavanja o aktivistima o ljudskim pravima mogu se, uslovno, podijeliti u tri kategorije: oni koji nose pozitivnu konotaciju, oni sa neutralnim „prizvukom“ i oni koji nose negativnu konotaciju (iako je takvih u monitorisanom periodu i monitorisanim medijima bilo jako malo)

Pojmovi sa pozitivnom konotacijom	Neutralni pojmovi	Pojmovi sa negativnom konotacijom
Borci za prava	Aktivisti	Nezadovoljnici
Mladi koji ne odustaju	Branitelji ljudskih prava	
Hrabri mladi ljudi	Aktivni mladi ljudi	
Snaga koja oblikuje budućnost	Građani	
Građani koji ne šute		

Tabela 1: Terminologija koja se koristi o aktivistima i borcima za ljudska prava

Terminologija je, dakle, uglavnom općepoznata, neutralna i nema većih odstupanja od standarda u monitorisanim medijima u navedenom periodu.

Izvori i sagovornici o aktivistima i braniteljima ljudskih prava i njihov tretman

Kad je riječ o izvorima u pričama, oni su uglavnom zvanični, odnosno riječ je ili o aktivistima i borcima za ljudska prava ili o nositeljima vlasti i javnih funkcija. Nadalje, nerijetko su izvori drugi mediji, od kojih se preuzimaju dijelovi sadržaja ili sadržaji u cjelini²⁴.

²⁴ Ovo se posebno odnosi na regionalne i globalne teme.

Kad je riječ o sagovornicima, u monitorisanom periodu možemo primijetiti da je prosječan broj sagovornika u vijestima i izvještajima o temama ljudskih prava jedan ili dva, dok su intervjui uglavnom jedan-na-jedan sa aktivistima²⁵. S obzirom na to da u monitorisanom periodu nije bilo posebno izazovnih ili ekscenčnih situacija koje bi mediji pratili (izuzev već pomenutih ekoloških akcija protiv litijuma u Srbiji i hidrocentrala na Uni), nije ni bilo posebnih sadržaja u kojima bi se suočavali različiti akteri, odnosno sagovornici. Zanimljivo je da su regionalni mediji, poput Al Jazeera Balkans i N1 TV, davali prostora lokalnim (eko) aktivistima i u kontekstu tema vezanih za region, pa su stavovi bosanskohercegovačkih ekoloških aktivista o hidrocentralama na Uni i iskopavanju litijuma, stizali i do publike, odnosno javnosti u Srbiji i Hrvatskoj.

Uokvirivanje i kontekstualiziranje aktivista i branitelja ljudskih prava i slika koja se o njima gradi

S obzirom da, s izuzetkom ekoloških tema iz regiona, u monitorisanom periodu nije bilo kontroverznijih priča ili otvorenih pitanja, nije primijećeno ni posebno negativno uokvirivanje i kontekstualizacija aktivista i branitelja ljudskih prava u monitorisanim medijima. Kako je već pomenuto, oni mediji koji inače grade negativan kontekst prema aktivistima i braniteljima ljudskih prava²⁶, u navedenom periodu nisu pravili priče o aktivistima i braniteljima ljudskih prava, odnosno oni su bili nevidljivi u sadržajima tih medija.

Prisustvo i veća vidljivost aktivista i branitelja ljudskih prava postojali su uglavnom u medijima koji i inače imaju pozitivan uklon prema njima, odnosno koji imaju senzibilitet za teme i pitanja kojima se bave aktivisti za ljudska prava, pa su takvi mediji i radili tematske priče i intervjue sa aktivistima²⁷. Portali općeg tipa, kojima je glavčina sadržaja zasnovana na dnevnom praćenju događaja, nisu imali značajnijih priča o aktivistima i braniteljima ljudskih prava, ali nije bilo ni kakvog negativnog uklona ili odnosa prema njima onda kada su se pojavljivali na dnevnim događajima²⁸.

²⁵ N1 TV, naprimjer, u svom jutarnjem ili popodnevnom programu daje prostora za ovakve intervjue

²⁶ Ranija istraživanja su pokazala da su to najčešće mediji bliski vlasti u RS, a nerijetko i javni servis u tom entitetu

²⁷ Već pomenuti magazin Gracija, kao i *niche* mediji koji se i inače aktivnije bave ljudskim pravima i aktivizmom, poput Buka, Etrafika i slično.

²⁸ Crveni tepih Sarajevo film festivala, recimo, bio je jedan od događaja na kojem se pojavio određeni broj aktivista za ljudska prava. U prijenosu sa Crvenog tepiha voditelji i novinari akcentualizirali su, recimo, one

Općenito, možemo reći da je uklon, uokvirivanje i kontekstualizacija u monitorisanim medijima i u monitorisanom periodu bio u skladu sa općom politikom medijskih kuća u odnosu prema aktivistima i braniteljima ljudskih prava. Drugim riječima, ovdje možemo primijetiti tri pristupa i temama i aktivistima iz oblasti ljudskih prava:

- Oni mediji koji su već odranije stavili teme ljudskih prava i aktivizam na agendu i koji su imali neutralan ili pozitivan ton prema aktivistima i braniteljima ljudskih prava i kontekstualizirali ih u javnom prostoru kao one koji rade za dobrobit društva i koji nastoje ukazati na neke društvene probleme i anomalije ili dati svoj doprinos u njihovom otklanjanju i rješavanju, na sličan su način prema njima postupali i u monitorisanom periodu: zvali su ih kao goste u svoj program ili pravili temmatske priče i intervjue, nastupali sa pozitivnim tonom prema njima i uokvirivali ih u pozitivan kontekst;
- Oni mediji koji su uglavnom općeg tipa i koji se uglavnom bave pokrivanjem dnevnih događaja, uzimali su aktiviste i branitelje ljudskih prava ko sagovornike u mnogo manjoj mjeri, ali ih je ipak bilo i u tom tipu medija, a uklon i ton prema njima bio je uglavnom neutralan i tretirani su kao i svi drugi sagovornici;
- Oni mediji koji su od ranije poznati kao oni koji aktiviste i branitelje ljudskih prava predstavljaju u negativnom tonu i grade kontekst o njima kao stranim plaćenicima i neprijateljima, a s obzirom da u monitorisanom periodu nije bilo posebno ekscenčnih situacija u koje bi aktivisti i branitelji ljudskih prava bili uključeni, naprosto su ih ignorisali.

Reakcija javnosti u komentarima na online platformama

Uvidom u komentare na web portalima na tekstove koji su tretirali pitanja ili teme vezane za ljudska prava i/ili koji su za sagovornike imali aktiviste i borce za ljudska prava, možemo uočiti direktnu proporcionalnost između tona i konteksta medijskog sadržaja i tona i konteksta komentara. Reakcije javnosti na ovakve priče na *niche* portalima, koji se i inače bave temama ljudskih prava, su uglavnom pozitivne, za šta objašnjenje nalazimo u činjenici da ovakvi portali imaju užu publiku koju ove teme zanimaju i koja već ima ostvaren određeni stepen senzibiliteta za njih. Ovi portali najčešće i moderiraju komentare, ne dozvoljavajući govor mržnje i druge oblike

javne osobe koje su nastupile aktivistički i izborom *outfita*, recimo, podržale Palestinu, ali budući da fokus nije bio na tome, onda je većina sadržaja ove vrste završavala samo novinarskom konstatacijom da se takvo nešto dogodilo.

neprikladnog govora, pa su reakcije javnosti u komentarima tu mnogo blaže i pozitivnije. Portali općeg tipa također uglavnom vrše post-moderaciju komentara, ali se u njima mogu naći oštriji i negativniji tonovi prema aktivistima, koji se uglavnom referiraju na to da je riječ o „besposličarima koji se bave nebitnim“, „razmaženim ljudima koji nemaju preča posla“, „salonskim aktivistima“ i slično.

Ono što je zanimljivo i važno spomenuti je i činjenica da je najmanje negativnih i oštrih komentara i najviše podrške u komentariima usmjereno na eko aktiviste, što dijelom može da se objasni činjenicom da je sama ova tema životne sredine nešto više prisutna i inače u medijima, pa je javnost za nju već senzibilizirana i vidi borbu aktivista za zaštitu životne sredine kao borbu za opću korist koja daje konkretne rezultate. Ovo samo pokazuje koliko je važno da i sami aktivisti i branitelji ljudskih prava rade na svojoj vidljivosti u javnom prostoru i u medijima i na uspostavljanju identifikacije publike/javnosti sa onim što oni rade kao sa nečim što je borba za opće dobro i korist.

Studije slučaja

- Medijsko izvještavanje o napadima na aktiviste i branitelje ljudskih prava

Kako je već navedeno u metodološkom okviru istraživanja, studije slučaja tematiziraju problematiku napada na aktiviste i branitelje ljudskih prava (fizičkih napada, ali i pokušaje uskraživanja njihovih prava i sloboda) i analiziraju medijsko izvještavanje o konkretnim napadima na aktiviste i branitelje ljudskih prava (LGBT+, ekološki aktivisti), s ciljem da se prikupe pokazatelji vezani za istraživačko pitanje koje glasi:

Kakav je pristup, kvalitet izvještavanja, način uokvirivanja i reakcija online javnosti na kršenja prava i ugrožavanje branitelja ljudskih prava u konkretnim slučajevima njihovog ugrožavanja?

LGBT+: pristup, kvalitet izvještavanja, način uokvirivanja i reakcija online javnosti na kršenja prava i ugrožavanje LGBT+ aktivista

U Banjaluci je 18. marta 2023. godine grupa nasilnika napala sudionike sastanka koordinacijskog odbora organizacije „Bh. povorka ponosa“. Napadnuto je i dvoje novinara.²⁹

Ovaj događaj izazvao je značajnu pažnju javnosti, ali je također pokazao i vrlo različite pristupe i način izvještavanja medija. Odmah nakon događaja, mediji su izvijestili o napadu kratkim informacijama³⁰, ali se u narednim danima više i opširnije izvještavalo o uzrocima i posljedicama tog događaja, pri čemu je postala vidljiva razlika u pristupu medija u Federaciji BiH i RS. Inozemni mediji sa dopisništvima u BiH (poput RFE ili DW) uglavnom su prenosili izjave aktivista i detaljno opisivali dešavanja u Banjaluci³¹, prenosili osude ovog čina kako od strane aktivista, tako i međunarodnih zvaničnika³², te koristili pojmove poput „zločin iz mržnje“. Na sličan način su izvještavali i mediji iz Federacije BiH, prenoseći reakcije međunarodnih zvaničnika, zvaničnika

²⁹ [Osuđen napad na LGBT aktiviste i novinare u Banja Luci – DW – 19.03.2023](#)

³⁰ [NAPADNUTI LGBTI AKTIVISTI U BANJA LUCI: Ima povrijeđenih | Slobodna Bosna \(slobodna-bosna.ba\)](#), [U Banjoj Luci napadnuti LGBT aktivisti, završili u bolnici \(avaz.ba\)](#)

³¹ [Napad u Banja Luci: „Jedan me udario flašom, drugi šakom“ – DW – 19. 3. 2023.](#)

³² ['Bh. povorka ponosa' opisuje napad u Banjoj Luci kao zločin mržnje \(slobodnaevropa.org\)](#)

iz Federacije BiH i RS koji su osudili napad³³. Za napadače se koristi termin „huligani“ a za napadnute „LGBT aktivisti“ ili „aktivisti za ljudska prava“.³⁴ Sa druge strane RTRS o događaju izvještava veoma birokratski, pozivajući se isključivo na zvanične izvore iz MUP, opisujući događaj kao napad na „grupu građana“ koja se samoinicijativno okupila³⁵. Portal Srpskacafe je imao nešto više izvora u svojim prvim izvještajima o događaju³⁶. Portali poput BUKA, Gerila info i Etrafika izvještavali su iscrpnije i detaljnije i o napadu i o reakcijama.

Godinu dana nakon napada, u analizi na portalu Media.ba navodi se izjava aktiviste Mirze Halilčevića koja opisuje odnos prema napadu u RS:

“Mislim da je napad imao za cilj da pošalje jednu poruku, a to je - ne želimo LGBTIQA osobe vidljive i postojane u javnom prostoru, kao ni bilo šta drugo što nije dio društvenog normativa. Kada bi odgovorne institucije identifikovale i sankcionisale napadače, to bi bila skroz druga poruka, odnosno, institucije bi time simbolično poručile - da se nasilje nad LGBTIQA osobama, kao ni nad bilo kim neće tolerisati”, kaže Halilčević.

On se prisjeća kako je tih dana napadu prethodio cijeli niz povezanih događaja u Banjaluci. Kaže da je danima uoči događaja, koji na kraju nije ni održan, Banjaluka bila oblijepljena homofobnim posterima i plakatima koji su pozivali na nasilje.

Atmosfera linča, prisjeća se, doprinosili su i pojedini političari, za koje je izostala bilo kakva sankcija.

“Oni su svojom retorikom aminovali napad nad LGBTIQA osobama. Vrlo je jednostavno, ukoliko neko sa položaja moći dijeli svoje homofobne stavove javno, jasno je da će time podržati postojeću homofobiju kod građana, a

³³ ["Lavina" reakcija međunarodnih zvaničnika na večerašnji napad na LGBT aktiviste u Banjoj Luci \(klix.ba\)](#). Klix prenosi i status Vojina Mijatovića koji je istovremeno i napad na vlast u RS: [Mijatović o napadu u Banjoj Luci: Nisu problem LGBT aktivisti, već pe*eri na vlasti \(klix.ba\)](#)

³⁴ [Tri osobe povrijeđene u napadu huligana u Banjoj Luci | Banja Luka Vijesti | Al Jazeera](#)

³⁵ [TV - RTRS](#)

³⁶ [U Banjaluci napadnuti aktivisti u sklopu aktivnosti Povorke ponosa, ima povrijeđenih \(FOTO/VIDEO\) \(srpskacafe.com\)](#)

građanima se može činiti i da će možda u takvom setingu proći i bez odgovornosti ukoliko izvrše napad”, rekao je Halilčević.”³⁷

Melani Isović, koja je napadnuta 18.3.2023. godinu dana poslije za Media.ba i Diskriminacija ba kazala je kako su brojni mediji postupili neetično, sa čim se slaže i Vanja Stokić, također žrtva napada:

“To su RTRS, ATV, K3, takođe i razni portali bez impresuma, ali i oni koji su simpatizeri gradske i republičke vlasti. Oni su svakako radili na huškanju i jačanju netrpeljivosti prema LGBTQA osobama. To se automatski odrazilo na društvene mreže koje su bile preplavljene govorom mržnje i prijetnjama po bezbjednost.”

Vanja Stokić ocjenjuje da je dio medija pripremao teren za napad, a da je nakon napada u velikom broju medija bilo poluinformacija o događaju, ali i neetičkog izvještavanja.

“Što sam više izjava davala za medije, ja sam psihički bila gore. Konstantno su me vraćali u sam napad, nisu dozvoljavali da se odmorim, ljutili su se kad bih rekla da ne mogu više da govorim o tome. Nije pomagalo ni kad bih im iskreno rekla da nisam dobro. Ko mi daje za pravo da ne budem dobro kad njima treba izjava za dnevnik”, govori Stokić.

Novinarka Ljiljana Smiljanić iz Kluba novinara Banjaluka potvrđuje da su mediji bilo dio sveukupne atmosfere linča u kojoj je bilo premalo pokušaja da se prenesu provjerene činjenice uz zadovoljenje svih strana priče.

“Što se tiče činjenice da se nakon napada mediji nisu bavili time, nisam sigurna kako je trebalo postupati. Znam da su neki od napadnutih bili u nekom trenutku previše izloženi, istraumirani i jednostavno siti medijskih nastupa, što je sasvim razumljivo. Ali, svakako je trebalo

³⁷ Mladen Vujinović „Godina od napada na aktiviste u Banaluci“: [Godina od napada na aktiviste u Banjaluci | MC ONLINE \(media.ba\)](#)

stalno tražiti informacije od institucija o tome šta su uradili i preduzeli nakon tog napada”, smatra ona.”³⁸

Ovaj napad na LGBT aktiviste pokazao je nekoliko ključnih karakteristika medijskog izvještavanja:

- Različitost pristupa, leksike, izvora i sagovornika, ovisno o entitetskoj odrednici medija i bliskosti s vlašću:
 - o Mediji iz Federacije BiH, strani mediji sa dopisništvima u BiH i mediji iz RS koji su oponenti vlasti nazivali su napadače huliganima, a povrijeđene aktivistima, dok su mediji bliski vlasti u RS (naročito RTRS) aktiviste nazivali samoinicijativno okupljenim građanima, te koristili pasiv „desio se napad“, „napadnuti građani“ bez nominovanja napadača;
 - o Mnogo više izjava napadnutih aktivista, kao i osuda napada bilo je u medijima u Federaciji BiH;
 - o Mediji iz Federacije BiH, kao i mediji iz RS suprotstavljeni vlasti, su podsjećali na napad, kao i na činjenicu da niko nije uhapšen, i nakon izvjesnog vremena (povremeno, do godinu dana), što nije slučaj s medijima bliskim vlasti u RS;
- Nepostojanje kontinuiteta i „nedovršenost“ priče u većini medija:
 - o Nakon samog napada priča je stavljana na agendu onda kada su aktivisti u svojim saopćenjima ili na društvenim mrežama podsjećali da ništa nije urađeno na otkrivanju počilaca. Niko od medija nije naknadno samoinicijativno kontaktirao vlasti u RS tražeći odgovor šta se desilo sa navedenim slučajem;
- Reaktivan pristup većine medija:
 - o U većini medija, i neposredno nakon samog događaja i nakon izvjesnog vremena, glavni su izvor društvene mreže aktivista, uglavnom se prave priče koje navode tek izjave i objave osuda, dok izostaje tematiziranje ovog napada u širem kontekstu i ozbiljnije istraživačke priče.
- Kontinuitet izvještavanja (godinu dana nakon napada) zadržan uglavnom u *niche* medijima koji se bave ljudskim pravima i aktivizmom (Media.ba i Diskriminacija.ba).

³⁸ [Godina od napada na aktiviste u Banjaluci | Diskriminacija.ba](#)

Ekološki aktivisti: pristup, kvalitet izvještavanja, način uokvirivanja i reakcija online javnosti na kršenja prava i ugrožavanje ekoloških aktivista

U 2022. godini dvije mlade eko aktivistkinje Sara Tuševljak i Sunčica Kovačević, zbog svog javnog angažmana na zaštitu rijeke Kasindolke, suočene su sa tužbama za klevetu. Ovaj slučaj primjer je takozvanih SLAPP tužbi, odnosno strateških tužbi protiv javnog angažmana građana³⁹. Ovaj je događaj izazvao pažnju i međunarodnih, odnosno inozemnih medija, pa je tako o njemu izvještavao i Reuters⁴⁰, potom belgijski mediji (s obzirom da je jedna od tužbi bila od strane belgijske kompanije)⁴¹, ali i brojnih aktivističkih i NVO medija u BiH⁴². Mediji civilnog sektora uglavnom su se bavili ovim slučajem iz dva razloga: najprije, jer je riječ o eko aktivizmu, a potom i jer su SLAPP tužbe počele uzimati sve više maha kao sredstvo pritiska i ušutkivanja ne samo medija i novinara, nego i aktivista.

U općoj populaciji ovaj događaj imao je djelimično odjeka, ali nije bio ni blizu praćen od medija, kao što su to bili neki drugi slučajevi koji su imali za posljedicu fizičko nasilje ili neke druge oblike žestokog pritiska na aktiviste. Ono što je zanimljivo je da je u ovom slučaju entitetska polarizacija medija bila mnogo manje izražena nego u slučaju napada na LGBT aktiviste u Banjaluci ili nekih drugih slučajeva. Jedna od razloga za to može biti činjenica da je riječ o pitanjima životne sredine i zaštite rijeka, što je tema koja prevazilazi lokalne okvire, ali i činjenica da su aktivistkinje dobile tužbe od inozemnih kompanija, pa su lokalni interesi bili u manjoj mjeri prisutni u ovom kontekstu. Kada se pogledaju članci vezani za ovaj slučaj⁴³, moguće je izvesti nekoliko općih zaključaka o tome kako su ga mediji tretirali. Ti zaključci odnose se na:

- Uglavnom proaktivan pristup medija:

³⁹ [Тужбе за наводну клевету против активисткиња из Источног Сарајева због борбе за очување ријеке Касиндолке | Катера \(katera.news\)](#)

⁴⁰ [Amnesty urges dropping of defamation charges against Bosnia environment activists | Reuters](#)

⁴¹ [The Brussels Times](#)

⁴² [“Čitaj više, misli više”: Aktivistkinje Sara Tuševljak i Sunčica Kovačević: Tužili su nas, ali mi mislimo da borba ima smisla - Udruženje mreža za izgradnju mira \(mreza-mira.net\), Aktivistkinje Sara i Sunčica iz Istočnog Sarajeva: Ne odustajemo od borbe za Kasindolsku rijeku - Antikorupcija](#)

⁴³ [Zbog odbrane rijeke mlade aktivistkinje dobile tri tužbe | Gyka, Amnesty International: U BiH se mlade ekološke aktivistkinje suočavaju s neosnovanim optužbama - Radiosarajevo.ba](#) itd.

- Iako je na samom početku bilo riječ uglavnom o izvještavanju o samim tužbama, mediji su i sami tražili intervju s aktivistkinjama, davali im prostora da iznesu svoje stavove i ono za šta se bore;
- Proširenje izvještavanja od konkretnog događaja ka tematskom izvještavanju:
 - U medijima se, osim opisa onoga što se dešavalo, pokrenula priča i o zaštiti rijeka⁴⁴, ali i o SLAPP tužbama, pa su ove dvije aktivistice, na izvjestan način, pokrenule širu javnu debatu o dva važna društvena pitanja;
- Izvještavanje koje je i dalje uglavnom prisutno u *niche* medijima (onim koji se bve ekološkim pitanjima) i u medijima koji su aktivistički, zbog čega je doseg ovih priča, ipak, bio manji.

[Zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija u Republici Srpskoj i odnos prema aktivistima i braniteljima ljudskih prava](#)

Zakon o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija u Republici Srpskoj postao je tema medijskog izvještavanja najprije 2023. godine kada je u Narodnoj skupštini RS usvojen Nacrt tog zakona, a potom i u maju 2024. kada je na dnevni red Skupštine stavljen prijedlog zakona.

„Proces usvajanja zakona pratile su dezinformacije koje su dolazile od predstavnika vlasti u RS-u. U periodu od nešto više od godinu dana kako je ponovo krenula kampanja za usvajanje zakona, predstavnici vlasti su navodili razne razloge zbog čega je zakon potreban, šaljući poruku da neprofitne organizacije na razne načine nanose štetu RS.”⁴⁵

Medijska polarizacija, koja je spomenuta i u rezultatima desk istraživanja, posebno je bila vidljiva u medijskom izvještavanju o ovom zakonu. Prva linija te polarizacije odnosi se na različitost izvještavanja medija u dva bosanskohercegovačka entiteta: Federaciji BiH i Republici Srpskoj, a druga unutar same RS kroz podjele na one medije koji su favorizirali donošenje zakona i one koji su mu se protivili.

⁴⁴ [Sara Tuševljak: Borba za Kasindolsku rijeku traje već 4 godine \(VIDEO\) | Frontal](#)

⁴⁵ Vujatović Đ. „Manipulacija javnim mnijenjem protiv nevladinog sektora“, Media Centar Sarajevo. Dostupno na: [Manipulacija javnim mnijenjem protiv nevladinog sektora | MC ONLINE \(media.ba\)](#)

Mediji u Federaciji BiH pratili su procedure vezane za pomenuti zakon, uz, uglavnom kiritčki osvrt na namjere vlasti u RS da putem zakona limitira slobode NVO organizacija i aktivista. U većini članaka navode se nedostaci tog zakonskog rješenja:

“Ono što je najveći problem u ovom zakonskom rješenju jeste to što vlast u RS-u ovakvim zakonom planira oformiti poseban registar svih organizacija koje finansijski ili na drugi način pomažu strane organizacije te će ih označiti kao "agente stranog utjecaja". „⁴⁶

“Prijedlogom zakona je, između ostalog, navedeno da će se vršiti posebna prismotra za nevladine organizacije koje se finansiraju iz inostranstva, da im se zabranjuje politička aktivnost, te se obavezuju za dodatnom registracijom i slanjem finansijskih izvještaja.”⁴⁷

Kao sagovornici u ovim medijima najčešće se uzimaju predstavnici NVO sektora iz RS, pravni stručnjaci i analitičari, dok izostaju sagovornici iz organa vlasti u RS koji su zagovornici zakona, a mediji uglavnom ne nude dokaze da su učinili legitiman napor da do tih sagovornika dođu. Prenose se saopćenja stranih ambasada (zapadnoevropskih i SAD) ili njihove objave na društvenim mrežama⁴⁸, saopćenja nevladinih organizacija koje bi mogle biti predmetom zakona⁴⁹ ili samo prenose odredbe zakona koje su sporne⁵⁰ bez analize i komentara.

Naslovi tekstova u medijima koji su bili protiv usvajanja zakona uglavnom u prvi plan stavljaju to da on ograničava slobode civilnog društva, nazivaju ga „Dodikovim zakonom“⁵¹ i općenito akcentiraju njegovu pogubnost po slobode i demokratiju u RS.

Sa druge strane, u RS javni servis (RTRS) je angažovao profesora geopolitike da „objasni“ ko finansira nevladine organizacije i zašto je to štetno i tako indirektno opravda uvođenje zakona u proceduru. Sam članak/intervju iz marta 2023. godine naslovljen je sa: „Djelovanje USAID: Ko

⁴⁶ [Narodna skupština RS-a usvojila Nacrt zakona o NVO, vlast ih želi tretirati kao "strane agente" \(klix.ba\)](#)

⁴⁷ [Vlada RS povukla zakon o NVO i "stranim agentima" \(avaz.ba\)](#)

⁴⁸ [SAD i EU zabrinuti zbog označavanja NVO-a u RS-u 'stranim agentima' | Bosna i Hercegovina Vijesti | Al Jazeera](#)

⁴⁹ [Reakcija 35 udruženja na novi nacrt zakona o NVO u RS-u: Metode svojstvene totalitarnim režimima \(faktor.ba\)](#)

⁵⁰ [Poznat tekst nacrta zakona o NVO-u: Subjeki stranog uticaja pod nadzorom RS - N1 \(n1info.ba\)](#)

⁵¹ [Usvojen 'Dodikov zakon o NVO': Predviđa registar agenata stranog utjecaja | BiH Vijesti | Al Jazeera](#)

finansira „strane agente u BiH“⁵² i već se iz samog naslova vidi negativan odnos prema NVO sektoru koji se karakteriše kao „strani agenti“. RTRS prenosi saopćenja Ambasade Rusije koja podržava sporni zakon⁵³, predstavlja zakon kao legitimno sredstvo da se (isključivo) uredi način finansiranja NVO, a ne i ograniči njihov rad i slobode, te se u tom kontekstu i biraju sagovornici i prenose njihove izjave koje to i potcrtavaju:

“Ono što bi bilo potrebno u skladu sa navodima predsjednika je sa sasvim novim zakonom regulisati tu oblast, odnosno donijeti zakon koji bi se na neki način kontrolisali rad neprofitnih organizacija na način da se kontrolišu njihovi finansijski tokovi i na kraju dana gdje se taj novac troši - naveo je ministar pravde Republike Srpske Miloš Bukejlović.”⁵⁴

“Kesić: Dodikov prijedlog o NVO odličan

Politički analitičar iz Vašingtona Obrad Kesić ocijenio je večeras da je odlična najava predsjednika Republike Srpske Milorada Dodika da će predložiti zakon koji će nevladine organizacije /NVO/ koje se finansiraju iz inostranstva tretirati kao strane agente, te dodao da je to svojevrsna poruka Zapadu i zapadnom licemjerju.”⁵⁵

Pristup je, dakle, selektivan, jednostran, uključuje samo one sagovornike koji podržavaju unaprijed kreirani narativ. Mediji koji su na strani vlasti u RS direktno označavaju protivnike zakona neprijateljima RS i usmjeravaju bijes javnosti prema njima naglašavajući (bez ikakvih ili, u najmanju ruku, bez dovoljnih argumenata) kako su oni protiv uređenja ove oblasti. Glas oponenta zakonu apsolutno se nije čuo u ovim medijima, što je suprotno temeljnom novinarskom pravilu druge strane. Posebno je zabrinjavajuće da se RTRS, kao javni servis, posebno istakao u ovakvom jednostranom pristupu i bespogovornom slijeđenju vlasti, ostavljajući javni interes po strani.

I nakon povlačenja iz procedure samog zakona, vidljiva je razlika u izvještavanju u medijima koji su bili na strani vlasti i onih koji su bili protiv donošenja ovakvog zakona. Mediji koji su zagovarali

⁵² [Perišić: Djelovanje USAID-a - ko finansira "strane agente" u BiH \(rtrs.tv\)](#)

⁵³ [Ambasada Rusije u BiH: SAD finansiraju medije i NVO širom svijeta radi smjene vlada \(rtrs.tv\)](#)

⁵⁴ [Zašto je pojedinim ambasadorima sporna namjera da se reguliše način finansiranja NVO? \(VIDEO\) \(rtrs.tv\)](#)

⁵⁵ [Kesić: Dodikov prijedlog o NVO odličan \(rtrs.tv\)](#)

usvajanje zakona, nakon njegovog povlačenja uglavnom su objavili samo kratku agencijsku vijest da je zakon povučen⁵⁶, dok su mediji koji su bili protiv ovakvog zakona naglašavali njegove negativne strane zbog kojih je dobro da je zakon povučen.

Kao rezultat ovakvog izvještavanja dogodila se i polarizacija javnosti, pa tako u komentarima ispod tekstova koji podržavaju i opravdavaju donošenje zakona nalazimo izuzetno oštar ton prema civilnom društvu, aktivistima i braniteljima ljudskih prava u RS, koji nerijetko graniči sa govorom mržnje. Aktivisti se nazivaju „lezihljebovićima“, „stranim plaćenicima“, „rušiteljima RS“, „špijunima“ i slično. Ne primjećujemo da postoji pred ili post moderacija komentara od strane medija.

U ovom konkretnom slučaju, pored jasno izražene polarizacije medija (entitetske i ideološke), prisutni su bili:

- Selektivan i jednostran pristup u izvještavanju;
- Uokvirivanje teme prema kriteriju interesa medija i njegove bliskosti sa vlašću;
- Izbor izvora i sagovornika prema unaprijed kreiranom narativu i tonu izvještavanja i davanje prilike i prostora samo onim sagovornicima koji će taj narativ podržati i osnažiti;
- Manipulisanje javnošću od strane javnog servisa u RS kako bi se opravdale aktivnosti vlast;
- Stavljanje javnog interesa u drugi plan;
- Navođenje javnosti na jednostrane zaključke, bez dovoljno argumenata različitih strana uključenih u problem, koji bi im dali različite perspektive i omogućili da kreiraju vlastiti sud ili stav;
- Huškanje javnosti protiv aktivista i aktera civilnog društva u onim medijima koji podržavaju donošenje zakona.

⁵⁶ [Vlada RS povukla zakon o NVO \(nezavisne.com\)](http://vlada.rs/povukla-zakon-o-nvo-nezavisne.com)

Neki od istraživačkih zaključaka

Zaključci desk istraživanja

Desk istraživanje, odnosno sumiranje istraživačkih nalaza prethodnih analiza, ukazuje na postojanje tema iz oblasti ljudskih prava u medijima u Bosni i Hercegovini, ali je to u obimu koji ni u kojem slučaju nije dovoljan da bismo mogli reći kako se mediji vode javnim interesom i u fokus stavljaju teme iz oblasti ljudskih prava. Posebno je važno naglasiti činjenicu da ni javni emiteri ne drže previše do ovih tema, iako bi im to trebao biti jedan od ključnih zadataka, baš kao što ni lokalni mediji (koji se nerijetko finansiraju iz budžeta lokalnih zajednica) te vezane za zaštitu i promoviranje ljudskih prava stavljaju u drugi plan u odnosu na dnevno-političke teme.

Analize, nadalje, pokazuju kako kvantitet sadržaja vezanih za ljudska prava direktno ovisi o angažmanu aktivista i branitelja ljudskih prava, odnosno njihovoj spremnosti da organizuju događaje i akcije koje će mediji onda pokrivati. Mediji, dakle, uglavnom djeluju reaktivno, odnosno najčešće prate događaje, a u manjoj mjeri tematski izvještavaju i rade dubinske priče o temama iz oblasti ljudskih prava. Izuzetak su priče u medijima nastale u okviru rauličitih projekata, najčešće finansiranih od strane međunarodnih organizacija, ali takve su priče najčešće u manjim *niche* medijima, pa ne ostvare veći utjecaj u općoj javnosti.

Ovakav pristup medija, posljedično, uzrokuje to da su uglavnom forme kojima se koriste mediji vijesti i izvještaji, te intervjui. Pokazuju to i press clippinzi ombudsmena za ljudska prava BiH. Sagovornici i izvori koji se biraju su najčešće već etablirani i poznati aktivisti koji se onda kontinuirano pojavljuju u velikom broju medija.

Desk istraživanje pokazuje i nerijetko korištenje nekih medija (posebno u RS) za pritiske i diskreditaciju aktivista i branitelja ljudskih prava, odnosno postojanje fenomena *shrinking space* tj. sužavanja javnog prostora za teme i gledišta koja su izvan mainstreama.

Zaključci medijskog monitoringa

Medijski monitoring ukazuje na nedovoljnu prisutnost aktivista i branitelja ljudskih prava u medijima, kao i na to da mediji uglavnom djeluju reaktivno i u ovom slučaju, najčešće prateći događaje bez posebnog interesa (sa rijetkim izuzecima) da se detaljnije bave tematskim izvještavanjem.

Opći zaključci monitoringa su sljedeći:

- Ukupno je pronađeno 127 sadržaja sa ovim ključnim riječima, što čini 4,6% ukupnog sadržaja monitorisani medija za navedeni period.
- Dominantna forma/žanr u medijskim pričama su vijest i izvještaj, sa značajno manjim prisustvom intervjua sa aktivistima i braniteljima ljudskih prava i tematskim pričama.
- Kod vijesti i izvještaja prisutan je *copy-paste* metod, odnosno preuzimanje istih sadržaja od strane različitih medija, što kada se kvantitativno gleda daje privid pluraliteta sadržaja, ali su oni kvalitativno nedovoljni da bi čitatelji/slušatelji/gledatelji/korisnici stekli širu sliku i sveobuhvatniju informaciju o temama aktivizma i borbe za ljudska prava.
- Potpuno „nevidljivi“ u medijima u monitorisanom periodu bili su zviždači, o kojima nije bilo nikakvih medijskih priča
- Terminologija koju mediji koriste je uglavnom općepoznata, neutralna i nema većih odstupanja od standarda u monitorisanim medijima u navedenom periodu.
- Ton prema aktivistima i braniteljima ljudskih prava je neutralan (u vijestima i izvještajima) ili pozitivan (u intervjuima i tematskim pričama), dok su mediji koji inače (npr. u situacijama u kojima se dešavaju napadi na aktiviste i branitelje ljudskih prava) imaju negativan ton prema aktivistima u monitorisanom periodu izbjegavali da uopće izvještavaju o njima.
- Ton medija diktira i komentare korisnika na web portalima. Onda kada su medijske priče o aktivistima i braniteljima ljudskih prava pozitivne i ton u komentarima je, uglavnom pozitivan.

Zaključci studija slučaja

Studije slučaja ukazuju na polarizaciju medijskog i javnog prostora po entitetskim i ideološkim linijama, kad je riječ o izvještavanju o pritiscima i napadima na aktiviste i branitelje ljudskih prava. U tom kontekstu važno je naglasiti selektivan i jednostran pristup u izvještavanju, koji se ogleda u izboru onih sagovornika koji će podržati određeni ton ili narativ ili agendu koja je preferirana u medijskim sadržajima. Posebno zabrinjava činjenica da se u slučajevima napada i pritisaka na aktiviste i branitelje ljudskih prava u Republici Srpskoj entitetski javni servis RTRS direktno stavlja u funkciju vlasti i nerijetko manipuliše javnošću, stavljajući javni interes u drugi plan. U nekim je medijima prisutno i huškanje javnosti protiv aktivista i civilnog društva.

I u slučajevima pritisaka i napada na aktiviste i branitelje ljudskih prava primijetan je uglavnom reaktivan pristup medija, kao i izostanak kontinuiteta u izvještavanju. Drugim riječim, priče uglavnom u medijima traju onoliko dugo koliko ih aktivisti i branitelji ljudskih prava održavaju u javnosti svojim aktivnostima (saopštenjima za medije, press konferencijama i slično). Nerijetko izostaje epilog, odnosno dovršetak priče o nekom napadu na aktiviste ili branitelje ljudskih prava, kao i insistiranje medija prema vlastima da objasne javnosti u kojoj je fazi istraga nekog slučaja i zašto nisu pronađeni počinitelji napada. Priče uglavnom traju nekoliko dana, a potom ih zamjenjuju neki novi događaji o kojima se izvještava. Radi se, ponovo, o tome da se zapravo u medijima nogo više „pokrivaju“ dnevni događaji umjesto da se prave dubinske i tematske priče.

O slučajevima pritisaka i napada na aktiviste i branitelje ljudskih prava detaljnije i dubinski izvještavaju uglavnom manji mediji i mediji koji su dio civilnog društva, odnosno mediji koji se i bave ljudskim pravima.

Ono što je zanimljivo je da proaktivniji pristup medija i manju polarizaciju po entitetskim linijama primjećujemo kod izvještavanja o ekološkim temama.

Svi navedeni zaključci iz svake faze istraživanja (desk istraživanje, monitoring i studije slučaja) pokazuju kako postoji još puno prostora za unaprjeđenje medijskog izvještavanja ne samo o aktivistima i braniteljima ljudskih prava, nego i općenito o temama iz oblasti ljudskih prava, kao i da postoji dosta toga što može biti unaprijeđeno i poboljšano u saradnji medija i civilnog društva, odnosno medija i aktivista i branitelja ljudskih prava.

Preporuke:

Mediji imaju izuzetnu moć i odgovornost u predstavljanju različitih društvenih aktera i oblikovanju javnog mnijenja o njima. Kako bi ta moć bila na odgovarajući način iskorištena, a odgovornost ispoljena, neophodno je da se mediji pridržavaju osnovnih deontoloških postulata i profesionalnih standarda, ali i da imaju određenu dozu senzibiliteta pri izvještavanju o aktivistima i braniteljima ljudskih prava, kao i da imaju kvalitetnu saradnju i uzajamno razumijevanje sa aktivistima i braniteljima ljudskih prava.

U tom kontekstu, kreirane su i preporuke, kako za medije tako i za aktiviste i branitelje ljudskih prava, koje im mogu pomoći da se medjska prenetacija i interpretacija o temama i akterima iz oblasti ljudskih prava više zasniva na javnom interesu. To, naravno, ne znači da zagovaramo davanje bilo kakvog posebnog statusa ili specijalnog tretmana aktivistima i borcima za ljudska prava u medijima, nego, naprosto, vođenje računa o javnom interesu, a ostvarivanje ljudskih prava svih i nediskriminatoran odnos prema borcima za ljudska prava mora biti zadatak medija.

- Preporuke za unaprjeđenje izvještavanja medija o aktivistima i braniteljima ljudskih prava

Neke od preporuka za medije odnose se na:

- Poštovanje principa javnog interesa u medijima⁵⁷ i odabir tema i manira izvještavanja koji su u skladu s javnim interesom;
- Poštovanje etičkih standarda kod izvještavanja o braniteljima ljudskih prava i aktivistima, a koji se, prije svega odnose na:
 - tačne i na činjenicama zasnovane informacije;
 - informacije koje su provjerene i objavljene bez senzacionalizma;
 - Informacije objavljene bez namjere da nanesu štetu drugima;

⁵⁷ Općenito govoreći, javni interes se može definirati kao zajednička dobrobit te se odnosi na postojanje sigurnog, zdravog i funkcionalnog društva i demokratskog uređenja.

- Informacije koje su nepristrasne, odnosno koje obuhvataju sve relevantne tačke gledišta;
 - Informacije koje su pouzdane u pogledu porijekla sadržaja i korištenih novinarskih metoda.
- Pravo novinara i da odbiju izvještavati ukoliko to izvještavanje nije u skladu sa profesionalnim standardima⁵⁸
 - Obavezu novinara da građane ne samo informišu, nego i orjentišu i educiraju u pogledu tema iz oblasti ljudskih prava, u čemu im aktivisti i branitelji ljudskih prava mogu (i trebaju) biti sagovornici i saradnici;
 - Obavezu novinara da kontaktiraju aktiviste i branitelje ljudskih prava ukoliko o njima izvještavaju (ili planiraju izvještavati), u skladu sa pravilom druge strane, odnosno pravom aktera neke priče da budu obaviješteni da se o njima izvještava i da daju svoj sud o predmetu priče⁵⁹;
 - Obavezu novinara da, čak i prije izvještavanja o aktivistima i/ili braniteljima ljudskih prava, osvijeste svoje predrasude (ukoliko ih imaju bilo prema temi ili sagovorniku) i procijene svoju sposobnost da uopće izvještavaju o određenoj temi na profesionalan način;
 - Obavezu novinara da jasno odvoje činjenice od komentara u svom izvještavanju o aktivistima i braniteljima ljudskih prava, te da se uzdrže od metafora, ironije i slično koje mogu biti interpretirane kao činjenice, iako to nisu;
 - Obavezu novinara da koriste adekvatnu i odgovarajuću terminologiju kod izvještavanja o temama iz domena ljudskih prava i aktivistima i braniteljima ljudskih prava, te da tu terminologiju i pojasne na adekvatan način publici, ukoliko je to potrebno;
 - Obavezu novinara da čuvaju povjerljivost izvora, odnosno identitet aktivista i branitelja ljudskih prava prilikom objavljivanja informacija i sadržaja koji bi ih mogli ugroziti⁶⁰
 - Obavezu novinara da kod pominjanja aktera i branitelja ljudskih prava u određenom kontekstu učine sve što će osigurati da svojim izvještavanjem ne podstiču govor mržnje ili nasilje nad onima koji su pomenuti u medijskom sadržaju. Ovo se posebno odnosi na izbjegavanje senzacionalizma i clickbait naslova;

⁵⁸ Član 12 Kodeksa za štampane i online medije BiH

⁵⁹ U skladu sa članom 7 Kodeksa za štampane i online medije BiH

⁶⁰ U skladu sa članom 20 Kodeksa za štampane i online medije BiH

- Obavezu novinara, urednika i izdavača medija da u svakom trenutku budu svjesni opasnosti od eskalacije govora mržnje i nasilja posebno pri izvještavanju o kontroverznim i osjetljivim temama, te da ni na koji način ne doprinesu toj eskalaciji⁶¹;
- Obavezu medija da poštuju osobnost i privatnost aktivista i branitelja ljudskih prava, te da informacije koje se ne tiču javnog interesa ne iznose u javnost, a posebno ne na diskriminatoran i huškački način;
- Obavezu novinara da ni u kom slučaju i ni sa kakvim ciljem niti agendom ne šire dezinformacije i neprovjerene informacije, kao ni aluzije i insinacije na račun aktivista i branitelja ljudskih prava;
- Obavezu medija (web portala, ali i drugih medija koji prenose svoje sadržaje na online stranice i društvene mreže) da uklanjaju komentare koji predstavljaju govor mržnje, a posebno poziv na nasilje, odnosno da vrše post-moderaciju komentara.

Ovo su, naravno, principi i standardi koji su opštevažeći za sve teme i aktere o kojima se izvještava, ali je kod izvještavanja o aktivistima i braniteljima ljudskih prava potreban dodatni senzibilitet i odgovornost.

U ovom je kontekstu, također, bitno naglasiti da svi sadržaji koji predstavljaju zagovaračko izvještavanje ili izvještavanje koje je sponzorisano od strane organizacija ili institucija koje se bave zaštitom ljudskih prava treba biti označeno u mediju kao takvo. Iako, naravno, postoji razlika između komercijalnog i oglašavanja koje se odnosi na ljudska prava, svako takvo oglašavanje mora biti označeno, budući da javnost ima pravo da zna kada se radi o zagovaračkoj kampanji, a kada o novinarskom izvještavanju.

⁶¹ U skladu sa članom 4 Kodeksa za štampane i online medije BiH

- *Preporuke za aktiviste i branitelje ljudskih prava za bolju saradnju s medijima*

Jedna od ključnih preporuka koja se odnosi na aktiviste i branitelje ljudskih prava je da uvijek budu svjesni obaveze kontinuirane saradnje i izgradnje dobrih odnosa s medijima, kao i obaveze reakcije na sva kršenja standarda izvještavanja kada do njih dođe. Istraživanje je pokazalo izuzetnu polarizaciju medija i načina izvještavanja, odnosno ukazalo na činjenicu postojanja dva modela izvještavanja: prigradnjačko izvještavanje i ono koje je usmjereno na diskreditaciju i ušutkivanje, pa i ugrožavanje aktivista i branilaca ljudskih prava, pa se u tom kontekstu i preporuke odnose na dva pristupa:

- Kreiranje ambijenta u kojem će postojati kontinuirano, a ne samo povremeno izvještavanje o temama ljudskih prava;
- Odgovor na diskreditaciju i ugrožavanje aktivista i branilaca ljudskih prava.

Kad je riječ o *kreiranju uslova za kontinuirano izvještavanje o temama iz oblasti ljudskih prava*, aktivisti i branitelji ljudskih prava trebaju poći od pretpostavke da teme ljudskih prava jesu teme od javnog interesa, odnosno da mediji imaju ne samo povremeni interes za određene teme ili događaje, nego i obavezu da izvještavaju o ljudskim pravima. Međutim, treba također imati na umu da mediji imaju i određene kriterije prema kojima biraju koje su teme, događaji, fenomeni ili osobe vrijedni izvještavanja (što opisujemo pojmom *vjesnovrijednost*). U ovom kontekstu, akteri i branitelji ljudskih prava trebaju realno i objektivno sagledati potencijale i mogućnosti određenih medija da izvještavaju o temama koje aktivisti zagovaraju. Najviše prostora bilo bi realno očekivati od javnih servisa, kao i od medija (najčešće web portala) koji su tematski profilirani tako da se bave temama vezanim za ljudska prava (što su u BiH najčešće *mediGji* civilnog društva, uglanom podržani od međunarodnih organizacija). No, u svakom slučaju, aktivisti i branitelji ljudskih prava ne bi smjeli imati medije koje privilegiraju u davanju izjava, nekih specifičnih informacija i slično, odnosno trebali bi se na jednako profesionalan način odnositi prema svim medijima.

Neke od preporuka u ovom kontekstu su:

- Graditi dobre odnose s medijima i novinarima kontinuirano;
- Imati realna očekivanja od medija kad je riječ o izvještavanju o određenim temama kojima se aktivisti i borci za ljudska prava bave;

- Jednako profesionalno se odnositi prema svim medijima, odnosno ne privilegirati bilo koji od njih;
- Uvijek se truditi biti na usluzi i od pomoći medijima i novinarima koji se obrate za izjavu ili pomoć u pravljenju neke priče, ali i imati proaktivan pristup, odnosno ići prema medijima sa određenim idejama koje bi zajednički mogle biti realizovane;
- Kreirati alate koji mogu biti od pomoći medijima prilikom izvještavanja o određenim temama (npr rječnik ili glossary pojmova na društvenim mrežama, baze podataka ili sadržaja o određenim temama koje mediji mogu citirati ili novinari mogu konsultovati u pripremi svojih sadržaja, liste kontakata osoba koje mogu biti sagovornici medijima kad izvještavaju o određenim temama i sl.);
- Kreirati sadržaje za svoje društvene mreže koje mediji mogu preuzeti (budući da je sve prisutnije takozvano hibridno novinarstvo, kada mediji preuzimaju određene sadržaje upravo sa društvenih mreža);
- Ne „bombardovati“ medije sadržajima i kada za tim ima i kada nema potrebe, jer nije svako prisustvo u medijima dobro;
- Pažljivo procjenjivati ko i na koji način treba govoriti u medijima, posebno o osjetljivim temama;
- Kod kreiranja sadržaja koje organizacije civilnog društva finansiraju ili sponzoriraju u medijima, osigurati da su takvi sadržaji u medijima označeni kao sponzorisani;
- Raditi s medijima na neformalnoj edukaciji novinara o određenim temama i pitanjima, na zajedničkom kreiranju sadržaja i na drugim oblicima saradnje;
- Raditi press clipping i analizirati koliko i na koji način postoji interes medija za ono što aktivisti i branitelji ljudskih prava rade;
- Davati prioritet stavljanju određenih pitanja na agendu, informisanju i edukaciji javnosti o određenim temama i pitanjima u odnosu na lično pojavljivanje u medijima.

Kad je riječ o *odgovoru na diskreditaciju i ugrožavanje aktivista i branilaca ljudskih prava*, izuzetno je važno da postoji reakcija na štetno djelovanje određenih medija, kao i komentara na društvenim mrežama ili web portalima, posebno kada ono ugrožava sigurnost aktivista i branitelja ljudskih prava ili njima bliskih osoba. No, i u ovom kontekstu je veoma važna realna procjena šta jeste diskriminacija, huškanje, govor mržnje, uvreda, prijetnja ili neki drugi oblik neprikladnog i ugrožavajućeg govora, a šta nije. Drugim riječima, vrlo je važno ne svrstavati kritike (pa i one

neosnovane i one koje su izrečene tonom koji nam nije po volji) u kategoriju diskreditirajućeg i ugrožavajućeg govora, ne samo kako se ne bi ugrozila sloboda govora drugih (pa i onih sa kojima se ne slažemo), ali i kako se ne bi izgubio kredibilitet i podrška javnosti uslijed učestalog neosnovanog prigovaranja medijima na način izvještavanja.

Neke od preporuka u ovom kontekstu su:

- Reagovati UVIJEK kada objavljeni sadržaj predstavlja diskriminaciju, uvredu, huškanje, a posebno kada je riječ o ugrožavanju sigurnosti;
- Reagovati raspoloživim pravnim i drugim metodama (uložiti žalbu Vijeću za štampu i online medije ili Regulatornoj agenciji za komunikacije);
- Tražiti pravni savjet i pomoć kako bi se našao najčinkovitiji i najkorisniji model reakcije, ali i kako bi se procijenilo da li je i kakav je oblik neprikladnog govora ili neprofesionalnog izvještavanja prisutan u medijima;
- Ne upuštati se u diskusije na društvenim mrežama sa oponentima i, posebno, ne prihvatati njihov model komunikacije i mrzilački narativ;
- Reagovati racionalno, smireno i argumentovano, nikada emotivno i eksplozivno;
- Nositi se sa stresom koji ovakva vrsta situacija izaziva na odgovarajući način, pa i potražiti stručnu pomoć kada je to neophodno;
- Ne povoditi se za takozvanim „osvetničkim reakcijama“, koje podrazumijevaju diskreditaciju medija ili novinara koji su neprofesionalno postupili. Ovakva vrsta reakcije ne samo da se može tumačiti kao pritisak na medije, nego može nanijeti i reputacijsku štetu i označiti aktiviste ili branitelje ljudskih prava i njihove organizacije kao one koji sudjeluju u snižavanju kulture dijaloga u društvu.

Treba reći da se aktivisti i branitelji ljudskih prava, posebno kada se nađu u egzistencijalno ili životno ugrožavajućoj situaciji ili kada su žrtve takozvanih diskreditacijskih (*smear*) kampanja, obično nalaze u veoma stresnoj situaciji i često im je potrebna sistemska podrška i pomoć, te bi u tom kontekstu najbolje rješenje bilo da postoje institucionalni mehanizmi osiguravanja psihološke, pravne i drugih oblika pomoći.

U ovom kontekstu, od izuzetne je važnosti i solidarnost i reakcija na diskreditaciju ili ugrožavanje SVIH aktivista i branitelja ljudskih prava, bez obzira na lično ili ideološko slaganje ili neslaganje s njima, kao i reakcija kada se situacije koje su ugrožavajuće dešavaju drugima, a ne samo nama

lično. Podrška i solidarnost posebno između aktivista za ljudska prava je ključno u kontekstu otpora pritiscima ove vrste.

PRILOG: Lista medija/ uzorak istraživanja

Naziv medija	Vrsta medija	Tip medija: privatni/javni
Dnevni avaz	Novina	Privatni
Oslobođenje	Novina	Privatni
Nezavisne novine	Novina	Privatni
Glas Srpske	Novina	Privatni
Dnevni list	Novina	Privatni
Večernji list	Novina	Privatni
Azra magazin	Magazin	Privatni
Gracija magazin	Magazin	Privatni
BHRT	RTV	Javni servis
RTVFBiH	RTV	Javni servis
RTRS	RTV	Javni servis
N1	TV	Privatni/korporacija
TVSA	TV	Lokalni javni medij
ATV	TV	Privatni
BN TV	TV	Privatni
O Kanal	TV	Privatni
Face TV	TV	Privatni
Hayat TV	TV	Privatni
Klix	Web portal	Privatni
Faktor	Web portal	Privatni
Raport	Web portal	Privatni
Press media	Web portal	Privatni
Buka	Web portal	Privatni
Euroblic	Web portal	Privatni
Bljesak info	Web portal	Privatni
Hercegovina info	Web portal	Privatni
Dnevnik ba	Web portal	Privatni
Etrafika	Web portal	Privatni
Frontal	Web portal	Privatni
Al Jazeera net	Web portal	Privatni/korporacija